

A Székely Kálvária

1241-1242 - Tatárjárás:

A tatárjárás az [Európa](#) elleni mongol [inváziót](#), ezen belül [Magyarország 1241-42-es megszállását](#) jelenti. A [mongolok](#) támadása a [13. századi Európa](#) történelmének egyik meghatározó eseménysorozata volt.

Tatárjárás (1241-1242):

- 1241: váratlan mongol támadás - március 12. Vereckei hágó - Dénes nádor veresége - fő csapás: április. 11. Muhi;
- 1241: átjutnak a Dunán - Béla segítséget kér Frigyes osztrák hercegtől - szorult helyzet - elfoglal 3 nyugati megyét (Esztergom, Pannonhalma, Székesfehérvár ellenáll)
- Béla elmenekül: Ausztriába, majd Trau városába (Trogir, Dalmácia);
- a lakosság és az anyagi javak jelentős része (20-25%) elpusztul, csak a várak képesek ellenállni;
- 1242. március: kivonulnak a mongolok

1526. augusztus 29. - Mohács:

A mohácsi csata vagy mohácsi vész [1526. augusztus 29-én](#) zajlott le a [Magyar Királyság](#) és az [Oszmán Birodalom](#) hadai között, magyar vereséggel. A [Mohács](#) határában megvívott csatát a későbbi történetírásunk úgy emlegette, mint „nemzeti nagylétünk nagy temetőjét”.

Valószínűleg a mohácsi csata a magyar hadtörténelem legtöbbet emlegetett ütközete.

mohácsi vész – 1526. augusztus 29-én kora délután a Magyar Királyság mintegy 25 ezer főnyi hadserege a mohácsi csatamezőn megsemmisítő vereséget szenvedett I. Nagy Szulejmán szultán (1520–1566) 75-80 ezer főnyi oszmán-török csapataitól. A csupán másfél órán át tartó ütközetben a magyar sereg szinte teljes gyalogsága mellett a politikai–katonai elit jelentős része (hat főpap és egy tucatnyi báró) veszett el, miközben menekülése során az ifjú magyar király, II. Lajos (1516–1526) a megáradt Csele-patakba fulladt. A csatavesztés következményei valódi fordulópontot hoztak Magyarországra, sőt egész Közép-Európa történelmében. Elkezdődött a [török uralom Magyarországon](#), amely Szapolyai János (1526–1540) és I. [Habsburg](#) Ferdinánd (1526–1564) magyar királlyá választásával polgárháborúval párosult. Az utóbbi trónra kerülése azonban lehetőséget teremtett arra, hogy Magyarország három részre szakadása, két világbirodalom (az Oszmán és a Habsburg) frontvidékévé válása és ezzel járó másfél évszázados pusztulása ellenére is az európai keresztény kultúrkör része maradjon. Moháccsal azonban a Magyar Királyság korábbi lokális nagyhatalmi szerepe

örökre elveszett, és egy új birodalom, a [Duna menti Habsburg Monarchia része](#), bár igen fontos és meghatározó része lett. A mohácsi csata esztendeje I. Ferdinánd cseh királlyá választásának köszönhetően ugyanakkor egyúttal az »Osztrák Ház« irányította új közép-európai nagyhatalom születési évének is tekinthető.

1562 - Székely Támadt-Székely bánja;

Székely-támadt, Székely-bánja

A rendi küzdelmek 1562-1575-ig.

A székelyek fölkelése és leveretése korszakot alkotó, végzetes és véres határvonal a székelység történetében.

Hirtelen támadt, mint a nyári zivatar, gyorsan le is zajlott, de nagy átalakítások okozója lón.

Váratlanul jött, meglepte a küllellenség által szorongatott fejedelmet, de néhány ügyes hadvezére (Radák László, Pekri Gábor), hamar elnyomta a rögtönzött és szervezetlen fölkelést, melyet kizárólag a székely köznép indított eltiprott szabadságuk visszavívására.

A felkelésnek nem politikai, hanem *társadalmi* okai voltak. Elsősorban «a sok nyomorúságok, képtelenségek és erőszakok, kiket a főnépek a községen míveltnek.» {1} Aztán a nemrég életbe léptetett rendszeres adófizetés, mely (a főemberek és lófők kivonván magukat és földönlakó zselléreiket) kizárólag a köznépet terhelte. Ezenkívül a törvénytelen zsarolások, melyekkel a székely hivatalokat magoknak kisajátított két első rendbeliek a köznépet kiszipolyozták. A főrendek még a lóföket is tizedfizetésre kényszerítették, minek alapján 1559-ben a fejedelem számára is tizedet követeltek. {2}

A felkelés leveretése után a fejedelem Segesvárra országgyűlést hirdetett, «hogy *megértvén a támadásnak okait*, közönséges békességnek csendességgel való megmaradására végeznének.» A főnépeket és lóföket fejenként, a közszékelyekből székenként 16-ot hívtak meg 1562. június 21.-ére. Ezen rendezték aztán «*a székelyek állapotját*», amely rendezés tulajdonképpen gyökeres átalakítás, alkotmányváltoztatás, alaptörvények eltörlése és új rendi felosztás volt.

Legelőbb is eltörlik a székely jószágok addigi *immunitását*, ti. azt a jogukat, hogy a székelyek jószágait még felségsértés esetén sem veszthették el.

Annak tulajdonították ugyanis a gyakori *feltámadást*, hogy a székelység régi szabadságokban bízták, hogy ők jószágukat, örökségüket el nem veszítették még akkor sem, ha a király és az ország ellen feltámadtak. Hogy ebben többé ne bízhatnak: ezentúl ők is «*örök hitetlenséggel büntetessenek és mind fejeket, jószágokat és örökségeket elveszessék.*»

Végezték továbbá, hogy a főnépek és lófők szabadon bírják jószágaikat, úgy, mint a nemesség a vármegyékben; igaz földönlakóikat is úgy bírják, mint a nemesség jobbágyaikat, de ezek adófizetésre köteleztetnek.

A főrendek és lófők nemessége tehát biztosított, de «földönlakó» jobbágyaik addigi adómentessége eltöröltetett. Azzal, hogy «a rendek is úgy, mint a nemesség bírják az ő jobbágyaikat», eltörlék a földönlakók személyes szabadságát, azaz szabad költözködési joguk megszüntetett.

A főnépek és lófők a dézsmafizetés alól, miként a nemesek, fölmentettek s ezzel szemben megállapított hadfölkelési kötelezettségük: a lófőké egy-egy lóval, a főnépeké «ki három lóval, ki négyvel, ki ötten» stb.

A leggyökeresebb változást és átalakítást szenvedte a *harmadik rend*, amely elvesztette eddigi személyes szabadságát, és mintegy kincstári jobbágyokká degradáltattak, vagy legalább is rendelkezési állapotba helyeztetek. Az az általános kifejezés és meghatározás, hogy «a székely község a mi szabad birodalmunkban legyen», nem jelentett egyebet, mint hogy a fejedelem ezentúl szabadon kívánt rendelkezni velök. *Szabad kezet* biztosított magának velök szemben - mondanák manapság - fenntartván a további rendelkezés jogát. Végleg tényleg nem intézkedik felőlük, most inkább csak védelmükről gondoskodik a főnépek és lófők elnyomása s a tisztviselők zsarolásai ellen. További sorsukról később történnék intézkedések, nem egységesen, hanem részlegesen, időközönként és nem következetesen, hanem az idők, viszonyok és körülmények sugalmazása, néha a fejedelmek szeszélyei szerint.

Ez az oka, hogy a székelyek forrongása, elégedetlensége innen kezdve egy-két nemzedéken át állandóvá válik. A régi rend eltöröltetett, anélkül, hogy helyébe állandó, végleges rendezés lépett volna. A szabadság megszűnt, de a szabadosság fennmaradt s a harmadik rend helyét a bizonytalan rendetlenség foglalta el.

A sérelmek orvoslása végett a fejedelem és a segesvári országgyűlés meghagyta a főnépeknek, hogy a köznépet bántani ne merjék, semmi szolgálatra ne kényszerítsék; szabályozták a székekben a törvényszékek tartását; orvosolták a perek elnyújtásával üzött visszaéléseket, elhatározván, hogy a fellebbezés ezentúl a fejedelemhez történjék; szabályozták a dézsmafedést. Végül, mivel «a közszékeknek feltámadások nagy romlást, sok vérontást, kárvallást, költséget, gondot és fáradtságot szerze» - kárpótlásul - a Székelyföldön lévő sót a kincstár számára foglalták le, ezentúl csupán a főnépek számára engedélyezvén házok szükségére való sót, miként a nemességek szokott volt adatni régi szokás szerént. {3}

A segesvári végzések legmélyebbre ható pontja az volt, mellyel a székely örökségek elvesztése mondatott ki, felségstértés esetére. Ez a törvény az, mely a «*jus regium*», a királyra visszaháramlási jog behozatalát mondotta ki a Székelyföldre. Hivatkozás történt ennél régebbi országgyűlési articulusra is, amely alatt az 1557. fejevári országgyűlés ama végzése értendő, hogy hűtlenség esetén a székelyek is elvesztik fejüket, jószágukat és minden örökségüket, miként a nemesek. {4}

Ennek alkalmazására eddig nem igen volt szükség és nem ismerünk példát; de most bőven nyílt alkalom és jogcím. A lázadásban bűnösök birtokait lefoglalták, s kincstári birtokká tették, úgy, hogy a fejedelem a legnagyobb birtokossá vált a hat székelyszékben.

Csak Aranyosszék volt kivétel, mert ennek lakosai nem csatlakoztak a felkeléshez, sőt annak leverésében segédkeztek, amiért régi jogaikban fejedelmi megerősítést nyertek. (1568. december 17.-én). {5}

A székelyek fékentartására két várat építettek közöttük, saját munkaerejük felhasználásával, egyiket *Udvarhelyen* a régi barátkolostor helyén, melyet *Székelytámadt* várának neveztek el; a másikat a háromszéki *Várhelyen*, melyet *Székelybánja* néven neveztek el. Ezekhez a várakhoz nemcsak konfiskált birtokokat, földeket, réteket, erdőket csatoltak, hanem főember- és lófő-örökségeket is elvettek hatalmasul. A vár építésére, szolgálatára aztán erőszakkal kényszerítették nemcsak a fejedelmi jobbágyokká lett közszékelyeket, hanem a szabadságban meghagyott főbb székelyek földönlakóit és szolgálait is.

A várakba tett tisztartók, a várnagyok s a fejedelem székelyföldi kapitányai aztán tetszés szerint sanyargatták, húzták-vonták, dolgoztatták (köz- és magánmunkákra kényszerítvén) a székely köznépet s elnyomták a főnépek és lófők előbb maghagyott szabadságát; úgy, hogy a következő évek hosszú során keserves panaszok hangzanak a Székelyföld minden rendű és rangú lakosai részéről az új elnyomatás ellen.

«Az egész székelységbeli főnép» (tulajdonképp a hat székely-széki főemberek és lófők) 1566 folyamán keserves folyamodványokat intéznek a fejedelemhez «az újonnan reájok szállott terhek és nyomorúságok» orvoslása végett, «mely nyomorúságba a község gonosz támadása miatt jutottak, kibe nekik bűnük nincsen.» {6}

Főbb panaszai, hogy a hadnagyság és bíróság jövedelmeitől a fejedelmi tisztartók által megfosztattak; földönlakóikat a várak szolgálatára kényszerítették; makkos erdeikben legelő disznáikból tizedet vesznek, jóllehet «az dézsmások még malac korában megeszik a tizedet»; a földönlakóknak nem engednek részt házukhoz a falu szántóföldei és szénafüi között; dézsmával felette igen terhelik a községet, földönlakókat, szolgálait, «két annyira, sőt többre is hágtatták, mint ennekélőtte volt.» «Kapitány uraink főuraink és lófő atyánkfiai örökségeit az várakhoz foglalták vala.» «Némelyek az lófők közül, szegénységek miatt, az község közét rótattak volt» ... adót is fizetnek, a lófőségről is hadakoznak, és az vár szolgálatjára is erőltetik. Sokan a múlt kétesztendei hadakozásban nyomorodtak el s veszítették el lovaikat, nem méltányos azért, hogy a lófőségből kirekesztessenek, «még ha egy ideig gyalog kell is szolgálaniok.» {7}

A legfeltűnőbb jogsérelem az volt, hogy az udvarhelyi és várhegyi várhoz foglaltak sok főrend és lófő örökséget, szénafüvet (azaz rétet) és szántóföldet, melynek visszaadását ismételve kérik és sürgetik. {8} Kérésük veleje az volt, hogy a fejedelem úgy rendezze állapotukat, hogy a hadakozásra, házuk és életük fenntartására módjuk legyen.

A fejedelem elismerte a székely főnépek és lófők hű szolgálatait «az elmúlt két esztendőbeli hadban ... kit őfelsége személy szerint szemével látott» - és azt méltányolni is kívánta; de országgyűlésen.

Az 1566.-i tordai országgyűlés aztán pártját fogta azoknak a székelyeknek, kik nemhogy a fejedelem ellen támadtak volna, de hűséggel szolgáltak és ajánlotta őket a fejedelemnek, hogy «válasszon ki azok közül, az kik vétettének, ne nyomorogjanak azokkal egyaránt való gyalázatban az Felsőged jámbor hívei.» {9}

A kiválasztás megtörtént: összeírták azokat, kik legutóbb híven szolgáltak és azelőtt is jámborul viselték magukat. János Zsigmond 1566-67-ben ezek közül a főbbeknek nagymérvű birtokadományokat, illetőleg a székely község közül meghatározott számú (1-4-10-20-40-57 ház jobbágyot adományozott a székely székekben, kiket a főkapitánynak a szék királybíráival együtt kellett kiszakítani a székely község közül. {10} Azonkívül ugyancsak az 1566.-i tordai országgyűlés határozatából a hat székekben lakó főnépeknek és lófejeknek házak szükségére ingyen sőt rendeltek évenként kiadatni a székely sókamrából. {11} Egész falvakat is kaptak némelyek; a főemberek, lófők és az ország szükségére kiválogatott pixidarius (puskás) gyalogok örökségei kivételével. {12}

Marosszékből 143, Gyergyóban és Csíkból 215, Udvarhelyen 256, Sepsiszékből 182, Kézdivászló mintegy 90-100, Orbaiszékből mintegy 85, összesen közel ezer ház jobbágyot adományoz a fejedelem, két adománylevéllel (1567. március 5. és 1568. február 13.). A legtöbben 5-10-15 jobbágyot kapnak; de Lázár István Szárhegyen 57-et, Lázár Farkas és Balázs Jenőfalván 37, Andrassy Márton és Péter Csíkszentkirályon 42, Kornis Mihály Szentpálon és Recsenyében 22, Petki László és Mihály Musnában 44, Geréb Benedek Fiátfalván 27, Nyujtódi György Czibrefalván 15 ház jobbágyot kapott. Béli Kelecsen Uzonban 20, Daczó Pál Szentgyörgyön 40, Daczó Gergely ugyanott 17, Kálnoki Bálint és Tamás Kerespatakon 12, Miklósváron 3, Mikó Ferenc Oltszemen 4, Málnáson 13 ház jobbágyot nyert. Az Aporok Felső- és Alsó-Torján 10-10 ház jobbágyot, Terek Mátyás két fiai Markosfalván, a Mihálcz, Mikes, Basa, Szörcei, Donát, Imecs család tagjai kevesebbet kaptak. {13}

Többen 1569-ben egész székely falvakra kapnak adományleveleket, a benne lévő főnépek, lófejek és darabontok kivételével. {14} Ezek között van Giczy János, a későbbi kormányzó, aki Miksa magyar király uralma alól jött át Erdélybe, s aki 1569. július 15.-én a marosszéki, csókfalvi és bedei királyi részjóságot kapja birtokául. {15}

Mindezek a birtokok a most már hozzájuk fűződő királyi joggal adományoztatván, elvesztették régi székely birtokjogi jellegüket. Ezek az új adományok sok helyen új zavarok kútfőivé váltak.

Az új adományosok között voltak olyanok, «kik az nekik adott jóság határán ... kívül való lófejeknek, szolgáltnak vagy községnek örökségét is magoknak akarták foglalni ... és a lófejek közül sokakat szép szóval is hozzájuk hajtottak.» {16} Voltak olyan új adományosok is, «kik még az (1562.) támadás előtt hatalommal jóságot foglaltak el magoknak, avagy zálogul bírtak jóságot» és azután a fejedelemtől «jus regiumot» kértek ezekbe «és az jus regiummal magoknak akarnák tulajdonítani.» A nyilas-föld felosztása felől is nagy egyenetlenség támadt közöttük. Így a főnép és a lófő a községgel nagy egyenetlenségbe és viszályba keveredett.

Midőn ezeket a székely főemberek a meggyesi országgyűlésen (1569. február 2.) a fejedelemhez intézett folyamodásukban fölpanaszolják, ismételten hangoztatják hűségüket, és hogy «a községnek gonosz támadásokért» estek a fejedelem «nehésségébe.» Felpanaszolják, hogy a jus regiummal adott donatio mily zavarokat idéz elő köztük, mert most már a fejedelem tábláján az ősbirtokosoktól is fejedelmi leveleket kívánnak, pedig az ő eleik s ők nem fejedelmi donatioval bírtak örökségüket. Kérik, hogy «a fejedelem tartsa meg őket örökségeikben és írassa be azt az ország articulusába.»

Felpanaszolják azt is, hogy a hat-széki és udvarhelyi főkapitány a Maroson és két Küküllőn kincstári malmokat építtetett, és oda kényszerítik menni őrleni a fejedelmi jobbágyokat messze földről is, ami miatt az ő malmaik elpusztulnak. Kérik, engedné meg a fejedelem az szegénységet szabadon őrleni, az hol kik közelebb malmot találnak.»

Sérelmes az is, hogy a fejedelem tábláján az ítélmester és assessorok velök szemben «az nemes uraim törvényével akarnák éltetni» a székelyeket, pedig «még a Decretomban is (ti. Verböczy Hármaskönyvében) külön-jegyzett törvény találtatik» a székelyek jogáról. Kérik azért a fejedelmet, hogy az ő régi törvényeik szerint ítéljenek az ő dolgaikban. {17}

János Zsigmond meghallgatta a székelyek kérését és az 1569. június 24.-én tartott tordai országgyűlésen határozatilag kimondotta, hogy «az székely uraimnak, főnépeknek és lófőeknek minden örökségét, a lófőségeket és földönlakójakat, kiket igazán a törvény szerint bírtanak az támadásnak előtte, kegyelmesen örökké bírni megengedte.» {18}

Ez, ha nem is szüntette meg a részleges sérelmeket, az ő-székely birtokok tulajdonjogát legalább biztosította. A székelység jogviszonyaiban beállott zavarok rendezését azonban (hol a székelyek törvénye, hol a nemesek törvénye szerint való ítékezés visszaélését birtokperekben) a későbbi országgyűlésen ígérte eligazítani. {19}

Ha már a nemességökben meghagyott székelyek is méltán panaszokra fakadtak: mennyivel több oka volt keseregnie a közszékelységnek a régi szabadság elvesztése felett. Ezek mindannyian jogtalanokká váltak: vagy a fejedelem jobbágysai maradtak s a várbirtokokhoz osztattak, vagy eladományoztattak földesúri jobbágyokul, vagy legjobb esetben kiválogattak a fejedelem hadában szolgáló gyalogkatonákul, kiket puskás jobbágyoknak (pixidarius, pedites pixidarii vagy *darabontoknak*, később egyenruhájok színéről *vörös és kék darabontoknak* neveztek. Ez utóbbiak, mint a régi székely gyalogság utódai, még a legkedvezőbb helyzetbe jutottak a közszékelyek közül.

János Zsigmond uralkodásának utóbbi éveiben (1569-71.) a donationalis és nemes leveleken kívül szokásba jött új adománylevelek (nova donatiok), továbbá lófőség osztogató *primipilaris* és főnépiséget biztosító vagy adományozó *primori* oklevelek adományozása, birtokkal vagy anélkül. {20}

Mindezek nem voltak alkalmasak a végleges rendezésre. Maga János Zsigmond tesz vallomást az elharapózott rendezetlenségről, midőn (1569. július 14.) elrendeli a székely hatóságoknak, hogy a székelyek birtokpereiben addig ne ítéljezenek, míg a következő országgyűlés nem intézkedik. Jellemző vallomása így szól: «Noha mi a segesvári gyűlésben (1562.) és azután, mikor Székelytámadt várunkban volnánk, egy néhány rendbéli köztetek való dolgokban bizonyos és jó módot rendeltünk és megtartani hattunk volna, de azt a rendelést nagysokan megháborították és az ellen pört, háborút, visszavonást támasztottak; a főnép és a lófő a kösségünkkel, viszontag a kösség a főnéppel és lófővel nagy egyenetlenségben volnának ... melyeket mi eligazítani a jövendő országunk gyűlésére halasztottuk ... parancsoljuk azért, legyetek csendességben a gyűlésig, várjátok akkor minden dolgokban az mi rendelésünket.»

De ez a rendezés nem történt meg. Arra a fejedelemnek - nemsokára (1571. március 14.-én) bekövetkezett halála miatt - ideje már nem volt.

János Zsigmond így a székely kérdést megoldatlanul, nehéz örökségül hagyta hátra.

*

János Zsigmond halála után az új fejedelem megválasztása végett 1571. május 17.-re hirdetett részleges országgyűlésre a székelyek tömegesen és fegyveresen jelentek meg a tövisi táborban. A «rész szerént való gyűlés» hirdetése nekik «semmiképpen nem tetszett» a főnépek és lófők «fejenként mint közönséges gyűlésbe mentek s a kösség az ő rajtok való nyomorúságokbeli könyörgésért válaszottak volt falunként 3-3 atyjokfiat.»

Midőn a rendek Gyulafehérvárt az új fejedelem megválasztása felől tanácskoztak, híre terjedt, hogy a székelyek a tövisi táborból tömegesen megindultak Gyulafehérvár felé. A fenyegető veszedelmet Báthory István háritotta el, kinek közbenjárására a székelyek visszatértek s 1571. május 27.-én írásban terjesztették elő sérelmeiket «az ő nyomorúságukból való megszabadulásokért.»

«A főnépek és lófejek könyergések» felpanaszolja «nagy elszenvedhetetlen nyomorúságaikat», melyeket a megholt fejedelem idejében elszenvedtek, ki miatt úgy elfogyatkoztak, hogy - úgymond - «vagyunk csak pusztán mi magunk.» «Az szegény kösségen penig voltanak oly Isten ellen való birodalmok, inségek, nyúzások, fosztások, hogy az egyiptusbelieknek nyomorúságok, inségek kívül még írásban is nem találtatik ilyen inség, nyomorúság, nyúzás, fosztás, mint ezeken volt az istentelen tisztartók miatt.»

«A két első rend főbb panaszai»: hogy a köztük épített házakból (ti. várakból) nemes házaikat, földjeiket, jobbágyaikat erőhatalommal háborgatták, prédálták, lovaikat elvitték, földönlakóikat elfoglalták s a két várhoz, sóaknához, vashámorhoz csatolták; úgy örökös szántóföldeik, rétjeik, nyilasaik, kertjeik területéből is «számtalan sokakat foglaltatnak az két házhoz és az sóaknához, hámorhoz» ... «Hol a tisztartók akartak, elmetsztek minden falu határán nagy szél-földet ... melyet jobbnak ismertek ... mely földek között főembereknek és lófejeknek is részföldei voltak, kiket mind az kösségével együtt elfoglaltanak és király számára szántattak.» Nagy sokakat foglaltanak el szénaréteket, erdőket, makkos erdőket, számtalan nagy havasokat. A halas folyóvizeket használni, vadbőröket, vadat, madarat venni megtiltották. «Ha mely lófő atyánkfia valami vadat, avagy madarat fogott: az ő nemes szabadsága ellen nem volt szabad másuvá adni, hanem oda az várakhoz kellett adni és az mint akarták, csak úgy adták meg az árát ... Ha pedig valamely lófő másuvá adta és megtudhatták, azokat erősen megbüntették fogsággal és bírságlással: házára mentenek, nyakon kötötték, úgy vitték az várhoz és istrángot hoztanak elé, kivel felakasszák, felakasztásra harangoztattak, akasztani indultak vele, közben atyafiai sok könyörgéssel szabadították meg, hogy két annyit veszen és ad érette; így térítették meg az akasztásra való vitelből. Egy *karulért* penig, kit lófő hozott volt erdőről, három tehenet vittek el» stb., stb.

Legfőbb panasza azonban az volt a két nemesi rendnek, hogy a megholt fejedelem «sok idegen népet szállíta» közéjük, «Marosszéket teljesen azoknak osztá» és ezek miatt az ott lakó régi főnépek, «kiknek mind ősök és atyjok az ott való községnek segítségekkel és szolgálatjokkal éltek» ezeknek eladományozása miatt elszegényedtek, nyomorognak. A lófők is «igen megbántattak, és porrá lenni láttatnak, mert jus regiumnak donatiojával mind házokat, örökségeket, földeken lakójokat és mindeneiket az ítélőmesterek, director és assessorok elítélik.» {21}

Szinte baljóslatú hangon kéri, hogy ejtsék módját a rendek, hogy «*efféle közinkbe szállott uraink jönnének ki közülünk, mert félünk, hogy az ő miközöttünk lakások oly veszedelmes nyomorúságot hoz, kit örömet eltávoztatnánk.*»

Felpanaszolják a régi székely törvények mellőzését s kérik, hogy nekik azok szerint ítéljenek. A hadakozásban elszegényedés miatt a község közé számlált és adófizetésre s egyéb teherviselésre vetett lófők régi állapotba visszaállítását is kívánják.

Még keservesebb *«az nyomorult székely kösség» panaszlajstroma*, kiket az ország «az ő régi törvényekből és szabadságokból az fejedelemnek birodalma alá más állapotba rendelte volt, kiben azüdtől fogva nyomorogtanak.» Főbb sérelmeik: a vár szolgálatára való hajtás, sanyargatás, verés, fogság; Székelyföldön kívül való szolgáltatás, törvénytelen bírságolások; elszámálhatatlan nyomorgatások, fogságok, kalodázások, tömlöcözések, kínzások, melyek miatt némelyek meg is haltak. Szántóföldeik, szénafüveik javát elvették s a várakhoz, csíki vashámorhoz foglalták. Ingyen szántás, vetés, aratás, behordás, kert- és házépítés a tisztartók számára. A sok bírságolás és sok húzás-vonás miatt annyira elszegényedtek, hogy «némelyek gyermeket is vetettek zálogba.».. Amely falukból 32-40 eke ment ki szántani, most 8-10 is alig megyen ki. A sok szolgáltatás: vadászás, halászás, madarászás (karulyoknak, ölyveknek, sólymoknak keresések), rajtok való élésszedések; tyúk, lúd, bárány, túró, vaj, tikmony (tojás), alma, körtvély, hagyma, káposzta, szilva, dió, mogyoró, komló szedések; kendernek, lennek, gyapjúnak feleségekre való osztások, párnába való tollak szedése stb., napirenden volt köztük. Disznótartásukat is megnehezítették, mert bár az dézsmások megveszik a tizedet, de a makkos erdőkből kitiltották, csak a király és nemesek disznait engedték a makkra ... A dézsmások szokatlan nagy dézsmákat szednek; a Moldvába jövő-menőket Berecken megvámolják.

Könyörögnek, hogy a rendek az újonnan választandó fejedelemmel ennyi sok nyomorúságukból szabadítsa meg őket és engedje az előbbeni állapotban való lételüket. Kérésüket azzal a hűségfogadalommal végzik, hogy ígérnek és kötik magukat fejenként, *hogy többé soha semmi indulatot és támadást nem tesznek*, hanem a közöttük való főuraikra és lófőikre hallgatnak. Végül a régi szabadság fejében ígérnek, hogy évenként készek lesznek egy egy forintot fizetni adóba, csak «a mostani Isten ellen való rovás helyett rovassanak jámbor istenes emberek által újabban meg.» {22}

Új fejedelemmé Báthory István megválasztván, az országgyűlés jóakarattal tárgyalta a székelyek kérését. Némely sérelmeiket orvosolta s a zsarolásoknak és visszaéléseknek határt szabott. A ló, mindenféle barmok és bőrök eladását felszabadította, a havasokon való legeltetést megengedte, a törvénytelen szolgáltatásokat, bírságolást eltiltotta. De az eladományozott székely jószágokat az új tulajdonosoknál hagyta. A többi sérelmek orvoslását a jövő gyűlésre halasztotta, miután azokat az adóösszeírók megvizsgálják. {23}

Báthory István ezeknek (1571. június 10.-én) részletes utasításokat adott a székelyek panaszai megvizsgálására és részben orvoslására. A főemberek és lófők fizetett szolgálait ne írják adó alá, de azokat, kik «szabadosul, vagy oltalomért, vagy egyébért, nem fizetésért szolgálnak», rovás alá vegyék. Vizsgálják meg, «minémő földfoglalások estek» a várakhoz és lássák meg, hogy ellehetnének-e a várak nélkül. Egyéb törvénytelenségekről is tegyenek jelentést. A főnépeket intse, hogy a szegény község közt méltatlan dolgot és szokatlan szolgáltatást ne cselekedjenek. Az új adományokat vizsgálják meg, hogy mennyi földüket foglalta el az új adományos és «mint tartja a szegény népet.» {24}

A székelyek nem voltak megelégedve az országgyűlés félrendszabályával és elégedetlenségüket nem titkolva, a várakhoz a szolgálatot megtagadták, az új adományosokat fenyegették s Udvarhelyszék némely falvaiban a kincstári földeken a termést «mind főnép, lófő, mint község barmával etette», legeltette. {25}

Báthory szép szerivel igyekezett a rendet helyreállítani és a székelyekkel a közmunkák felől megegyezni. Ami részben sikerült is neki.

Megbízta losonci Bánffy Pált, hogy az ő nevében alkudjon meg a székelyekkel. Bánffy Csík, Gyergyó és Kászsószék közsékelyeit 1571. július 25.-ére Udvarhelyre hívta össze, hol minden faluból megjelent a bíró harmadmagával, esküdtekkel. Ott a fejedelem biztosa előadta az engedményeket és kívánalmakat. A csíkiak annak fejében, hogy a fejedelem «terhüknek nagyobb részét róluk elvötte», szabad akaratjukból elvállalták és kötelezték magukat, hogy évenként három hétig szolgálnak a csíki vashámorhoz, és egy hétig mezei munkát végeznek a fejedelem «minden majorságának betakarítására.» {26} Az udvarhelyiek két nap múlva - falunként a bíró és két esküdt összehívattán - a nyert engedmények fejében szintén arra vállalkoztak, hogy fejenként három hétig szolgálnak az udvarhelyi várnak, és őszi vetést vetnek négyszáz köblöt, tavaszi vetést szintén négyszázat, az irtványokat megkaszálják és betakarítják, azonkívül 200 szekér szénát szereznek a várnak, és ezer szekér fát hordanak be. {27}

Hogy ez a látszólag «szabad akaratok szerinti» vállalkozás, melyet a székelyek előljárói az udvarhelyi vár tövében fogadtak, mennyire nem volt őszinte s nem fejezte ki a nép hangulatát, mutatja az, hogy a székelyek tovább is elégedetlenkedtek, s régi szabadságuk visszaállítását követelték. {28} 1571. szeptember végén a lázongás nyíltan kitört. Csíkban a nép vezéreket választott és fegyvert fogott. Báthory előbb szép szerével igyekezett őket lecsendesíteni, majd hadakat vont össze ellenük Görgény és Udvarhely várához s magához hívatta a főembereket, hogy a fölkelőket lecsillapítsák. Ezek, hogy a közsékelyekkel való egyetértés gyanúját kikerüljék, {29} magok is segédkeztek a felkelés elnyomásában és a lófőket összegyűjtve, Becz Pál vezérlete alatt október 3.-án éjjel meglepték a felkelők táborát és szétverték őket. {30}

A nemsokára (november 19.) Kolozsvárt összejött országgyűlés már megbüntetni rendeli a felkelés szervezőit, a foglyokat és bujdosókat. A többi résztvevők úgy kapnak kegyelmet, ha Gergely napjától Szent Mártonig a váradi vár építésén dolgoznak, máskülönben szintén megbüntetnek. Jövőre pedig elhatározták (ismételve a régi törvényt), hogy akik ezután «afféle támadást tennének - azok mind fejenként jószágokat elveszessék és örök hitlenségben maradjanak» és annak büntetésével (ti. halállal) lakoljanak. {31}

Arról, hogy a székelység régi kiváltságait, mint ők kívánták, visszaállítsák, a felkelés után szó sem lehetett. A fejedelem azonban ígéretet tett, hogy a főnépek és lófők hűség szolgálatait érdemök szerint jutalmazni fogja.

Foglalkoztak a *jus regium* által okozott sérelemmel is, amit a megholt fejedelem hozott be közéjük az adományozásokkal. Végezték, hogy «ha megbizonyítatik, hogy azelőtt soha *jus regium* ő köztük nem volt volna és az, ki 32 esztendőből fogva békességes uraságában volt volna jószágának, benne maradjon a *jus regium* ellen. De viszont, ha az *jus regium* benne találtatik törvény szerint, tehát megcsendesüljenek az székely uraink.» {32}

Báthory István a székelyeket nem bírván kielégíteni, a nyugtalanság tovább is lappangott s midőn vetélytársa Békés Gáspár a fejedelem ellen fegyvert fogott, nem hiába számított az elégedetlen székelyek támogatására. Csíkból mintegy 2000 székely csatlakozott hozzá, a nem rég nagy adományokat nyert Andrassy Péter vezetése alatt. Ezek felgyűjtve a csíki vashámort s útközben az udvarhelyszéki sóaknát s egyesülve a marosszéki főemberek,

lőfők és község közül hozzájuk csatlakozókkal, résztvettek a kerellőszentpáli csatában (1575. július 9.), mely Békésre nézve vereséggel végződött.

A győztes Báthory szigorúan büntette a kezébe jutott lázadó székelyeket. A főurakat törvény elé állította, s a hűtlenség bűnében marasztaltatta el. A lázadást szító székelyekből Kolozsvárt 34-nek orrát, fülét vágatta le, azt mondván, hogy tanulják meg az utódok, hogy, akik szabadságot akarnak szerezni, azoknak azt nem a fejedelmi méltóság ellen lázadással, de a hazának tett nemes szolgálatokkal kell kiérdemelniök.

A székelyek, mintha megfogadták volna az intelmet, néhány év múlva tömegesen szolgáltak a fejedelemnek, mint már lengyel királynak, az oroszok ellen viselt hadjárataiban, Békés Gáspárral együtt és ott sok szép harci dicsőségben és a fejedelem számos kitüntetésében és birtok-adományokkal való jutalmazásban volt részük.

1596 - „Véres farsang”:

A véres farsang egy [székely](#) felkelés leverése volt [1596](#)-ban.

[1595](#) szeptemberében a [török](#) seregek megtámadták a [havasalföldi](#) vajdaságot. A támadás hírére [Báthory Zsigmond](#) mintegy 20 ezer fős [székely](#) csapat élén [Vitéz Mihály](#) vajda segítségére sietett. Mihály serege kb. 60 ezer főből állott. A szövetséges seregek [Gyurgyevónál](#) súlyosan megverték a törököket.

[1596](#) elején a közsékelyek – akik a gyurgyevóvi győzelemben döntő szerepet vállaltak – a be nem váltott ígéretek miatt fegyveres felkelésbe fogtak. Ugyanis székely földesurak nem voltak hajlandók eleget tenni a fejedelmi ígéretnak, nem szabadították fel a hadjárattól visszatért jobbágyaikat. A felkelést [Bocskai István](#) vezetésével az [erdélyi](#) nemesség a „véres farsang” során kíméletlenül leverte.

[Gyergyószárhegyen](#) a Hősök emlékoszlopán a történelmi esemény emlékére az 1992. augusztus 1-jén felírtos márványtáblát helyeztek el a következő szöveggel: *Bármilyen kegyetlen is volt a megtorlás, nem tudta kiölni a székelyek tudatából a szabadság utáni vágyat, amelyért évezredek történelme során annyi vért hullatott, DE SOHA LE NEM MONDOTT RÓLA.*

1690 - Az Erdélyi fejedelemség megszűnése:

Erdélyi Fejedelemség

1540 július 7-én születik János Zsigmond, János király és Izabella lengyel királyi hercegnő fia, Erdély első fejedelme.

1542 Izabella Erdélybe költözik. Martinuzzi György váradi püspök helytartóként kormányoz.

1544-ben a tiszai részek, az ún. Partium először vesz részt az erdélyi országgyűlésen, megalakul a későbbi erdélyi fejedelemség önálló törvényhozó testülete.

1550 Heltai Gáspár Hofgref Györggyel közösen nyomdát alapít Kolozsváron.

1562 június 20-i segesvári országgyűlés - A székely felkelés, amelyet a főemberek kiváltságolása váltott ki, ebben az évben érik nyílt fegyveres lázadássá. János Zsigmond fejedelem csapatai a megosztott had kisebbik részét Görgényben, a Nyárád vize mellett megveri, majd kegyetlenül lemészároltatja. A had nagyobbik hányada önként feladja vezéreit és hazavonul. A Segesvárra összehívott országgyűlés a közszekelyeket fejedelmi népekké nyilvánította. Kimondja a közrend adóztatását és vagyonának elkobozhatóságát, eltörli a népfelkelést és a hadkötelezettséget. Ezekkel az intézkedésekkel a fejedelemség gyakorlatilag egységesítette az ország társadalmának szerkezetét, ami akkor lényeges fordulópontot jelentett Erdély történetében.

1568 a tordai országgyűlésen kimondják a szabad vallásgyakorlás jogát: "ki-ki a maga értelme szerint hirdessék az evangéliumot".

1571 a speieri egyezmény, amelyben János Zsigmond lemond királyi címéről és elismertetik fenséges fejedelmi címe. Erdély szabadon választ fejedelmet. Az országgyűlés "bevett vallásoknak" fogadja el a református, unitárius, evangélikus és a katolikus felekezeteket.

1571 március 14-én meghal János Zsigmond. Május 25-én Báthori Istvánt, a későbbi lengyel királyt (1576-1586. december 13) Erdély vajdájának választják. Az olasz főiskolákon pallérozott Báthoriak és udvari környezetük reneszánsz udvartartást rendeznek be a gyulafehérvári palotában. Bakfark Bálint, Balassi Bálint és egy utcasornyi olasz művész, muzsikos, építész az udvar állandó vendége.

1579-ben Báthori István a jezsuitákra bízta egy kollégium alapítását Kolozsmonostoron. A dévai várbörtönbe zárják és ott meg is hal **Dávid Ferenc** (1510-1579) Erdély egyetemes hatású reformátora, az unitárius egyház megalapítója és püspöke.

1583-ban Matthias Fronius brassói szenátor összeállítja az erdélyi szászok 1853-ig hatályos jogi kódexét, az Erdélyi Szászok Statútumát.

1588 A medgyesi országgyűlés kitiltja a jezsuitákat Erdélyből.

1595 Báthori Zsigmond erdélyi fejedelmet hűbérurának ismeri el a török fenyegetés ellen szövetkező havaselvi és a moldvai vajda. Zsigmond csapatai egy évvel később csatát nyernek Calugareni-nél, főlzabadítják Tlrgovistét.

1603-1608 Bocskai István fejedelemsége

1607 megjelenik Szenczi Molnár Albert zsoltárfordítása.

1613 október 23-án a rendek fejedelemmé választják Bethlen Gábort (1613-1629). A fejedelem átfogó építkezési programot dolgoz ki, amelyből nem maradnak ki a családi építkezések sem. Olasz mesterek tervezik át a fehérvári, a radnóti, a váradi, enyedi, marosillyei fejedelmi házakat, várakat. Giovanni Landi, Giacomo Resti és az eperjesi Linder Márton az udvari építészek.

1621 A Morvaországból menekülő anabaptista iparosokat (habánok) Alvincen telepíti le a fejedelem. A kézműves habánoktól szép, ma műtárgy értékű kerámiákat örököltük.

1622 A gyulafehérvári akadémia alapítása. Keresztúri Pál, Geleji Katona István (a Magyar grammatikátska szerzője, erdélyi ref. püspök) és Csulai György tanít az academicum collegiumban, majd Fehérvárra érkezik a 17. századi német költészet teoretikusa, Martin Opitz, később a herborni egyetem három híres tanára: Alstedt János Henrik, Bisterfeld János és Piscator Lajos.

1653 Apáczai Csere János visszatér külföldi tanulmányairól és elfoglalja tanári állását Gyulafehérváron. Megjelenik enciklopédiája, a Magyar logikátska. II. Rákóczi György fejedelem kodifikáltatja az erdélyi törvényeket (Approbatæ Constitutiones Regni Transsylvaniae et Partium Hungariae).

1661-1662 a török seregek első nagyszabású pusztító átvonulása Erdély keleti részeiben és a Székelyföldön Rákóczi fejedelem megfontolatlan lengyelországi háborúja és Kemény János nagyszőlősi csatavesztése után. A pusztítás a tatárok 1241. évi betöréséhez hasonlítható. Apafi Mihály az utolsó erdélyi fejedelem (1662-1690 április 15).

1711 - A székely hadrendszer megszűnése;

A szatmári béke.

A fejedelem távozásának következményei. Károlyi Sándor. A kurucz tábor hangulata. Pálffy János Rákóczi távozásáról. A fegyverszünet felbontásának veszedelme. Károlyi és Pálffy márczius 14-iki találkozása. Károlyi Sándor hűség esküje. Lengyelországi útja. Utolsó találkozása a fejedelemmel. Rákóczi reményei. A kiegyezés sorsa Károlyi kezében. A fegyverszünet meghosszabbítása. A debreczeni öt pont. A rendek követsége Rákóczihoz. A csár ígéretei. A huszti gyűlés összehívása. I. József halála. A trónváltás hatása a kiegyezésre. Eleonora regens-császárné. Pálffy visszahívása. A szatmári gyűlés összehívása. Pálffy tiltakozása visszahívása ellen. Károlyi érintkezései a bujdosókkal. Rákóczi utolsó kísérlete a béke meghiusítására. Tiltakozó levelei Károlyihoz és a rendekhez. A szatmári gyűlés. A békeszerződés. A kis-majtényi eskütétel. A kurucz tábor széteszlása. Munkács meghódolása. A magyar rendek követői Bécsben. A béke szentesítése. A bujdosók Lengyelországban. Rákóczi tiltakozása a béke ellen. Az oroszba vetett reményeinek kudarcza. A Rákóczi-féle emigratio. Rákóczi emléke a nép szívében. Károlyi Sándor hazafiúi missiója, A szatmári béke következményei.

II. Rákóczi Ferencz fejedelem ekkor látta utóljára hazáját. Itt hagyta hiveit olyan időben, midőn az ellenség minden felől szorongatta őket s midőn távozásra olyan jelleget öltött, mintha elválasztaná a maga ügyét az övéktől. Természetesen felmerült tehát a gondolat, hogy

az itthon hagyottak is elválasszák a maguk sorsát a menekültektől s mindenki úgy próbáljon a végveszedelemből kijutni, a mint épen tud. Károlyi Sándor, kire Rákóczi a mozgalom vezetését átruházta, nem így gondolkodott, hanem újabb kísérletet tett, hogy haza hozza a fejedelmet, kinek személyéhez őszinte vonzalom fűzte. Tudták már Bécsben is, hogy Károlyit nem lehet árulásra csábítani s még februárban azt híresztelték róla, hogy Bercsényi és ő a végletekig akarják a küzdelmet folytatni. Azt mondták tehát, hogy ez a két ember ne is reméljen kegyelmet az udvartól.¹ Mindazáltal Károlyi ekkor már belátta, hogy a harcot folytatni lehetetlen, s csak a békés kiegyezés mentheti meg a magyarságot a végromlásától. Hajlott a megegyezésre, mert rá kényszerítették a viszonyok. Itt maradt egyedül az elégedetlen, megfogyott hadakkal, melyek zsoldjáról, élelmezéséről s másnemű szükségleteiről semmi gondoskodás nem történt s melyektől Rákóczi azt kívánta, hogy vagy csatát kockáztassanak vagy vándoroljanak ki a bizonytalanba, a külföldre. A katonák azonban sem harcolni, sem hazájukból távozni nem akartak. Amazt céltalannak tartották, attól meg, hogy 20–25,000 magyar itt hagyja szülőföldjét, melyben atyáinak csontjai porladtak, itt családját, rokonait, birtokát, mindenét, – méltán visszariadtak a tömegek. Károlyi köztük maradt, hallotta panaszait, kesergő bánatukat, látta a mindenütt hevesen nyilvánuló béke-vágyat s ebben a környezetben, ebben a légkörben másképp ítélte meg a helyzetet, mint a lengyel földön levő Rákóczi. De ekkor is vele, általa kívánta a viszályt megoldani. Pálffy ismételve hívta magához értekezletre, de a fejedelem tudta nélkül Károlyi még márcziusban sem akart vele tárgyalni. Ismét Munkácsra ment, hol Sennyey és Vay újra biztatták, hogy felhatalmazásához képest folytassa Pálffyval az alkút. Az ő tanácsukra Debreczenbe indult tehát, hogy ott a fegyverszünet meghosszabbítását kérje. Ez útról szintén eleve értesítette Rákóczit. Ekkor Pálffy már megkapta Bécsből a meghatalmazást, hogy Rákóczival megegyezhet. Annál inkább megütközött tehát, midőn megtudta, hogy a fejedelem Lengyelországba huzódott. Ezzel maga is kompromittálva volt, hisz első sorban az ő biztatására adta meg a király a kellő felhatalmazást. Most ez kezében volt, ellenben Rákóczi messze külföldre vonult. Hallani sem akart tehát többé a fegyverszünetről, hanem teljes erővel folytatni készült a háborút, mert, mint mondá, a kuruczok csak ámítják, csak bolondítják s engedékenységet arra használnak, hogy időt nyerjenek. Ha tehát Károlyi csakugyan komolyan óhajtotta a kibékülést, erre nézve komoly kezességeket is kell nyújtania. Ezt Pálffy ismételve hangsúlyozta s azt követelte tőle, vállaljon legalább személyesen kötelezettséget, hogy visszatér a király hűségére, ha Rákóczi tovább is vontatni akarja a dolgot. Az adott helyzetben ez az érvelés kifogástalannak látszott s mint józanul gondolkodó, a tényleges viszonyokkal számoló réalpolitikus Károlyi meghajolt a kényszerűség előtt. A mit eddigi találkozásaiokon mindig megtagadott, azt most megtette s márczius 14-ikén – természetesen titokban – hűséget fogadott a királynak. Jutalom, bér s olyan kegyek hajhászata, minőket egykor Teleki Mihály kikötött magának, az illető okiratban² nem fordul elő. Károlyi visszatért a király hűségére, hogy őszinte kibékülési szándékáról biztosítékot adjon s további 12 napi fegyverszünetet kapjon, mely alatt visszahozhassa Rákóczit Lengyelországból. Nyomban oda sietett tehát, de a fejedelmet olyan környezetben találta, mely bizva az orosz ígéretekben, nem akart megbékülni, hanem azt ajánlotta, fogassa el, öltesse meg Károlyit. A fejedelem nemes szive elutasította ugyan az okatlan eszmét, de elutasította Károlyi békeajánlatait is. Már előbb (márczius 21-ikén) megírta neki: „Látom, hogy a bécsi udvar csak subjugálni kívánja nemzetünket, melyet ha csalárdsággal véghez vihetne, inkább akarná, mintsem erővel.” A béketárgyalásokat is ily csalárdságnak vette s hallani nem akart róluk. „Ez oly végső resolutiom, folytatja, „melytől csak a halál választ s nincs oly nyomorúság, vagy rabság, a mely elmémben habozást okozzon.” „Valamint az ügyet nem dicsőségért, gazdagulásért vettem föl, úgy a nyomorúságok félelmétől azt el nem hagyom.” Ily hangulatban találta Károlyi, ki természetesen nem bírta többé rá venni, hogy térjen vissza az országba.

Károlyi leverten indult haza. Itthon a fejedelemtől újabb levelet vett, meg ne kösse az alkút, mert olyan feltételeket, minőket Pálffy ajánl, már a gyöngyösi első értekezleten 1704 elején kínáltak, azóta pedig 8 év telt el s megszámlálhatatlan ezrek vére omlott. Ez igaz volt, csak hogy hasztalan omlott. A gyöngyösi tanácskozáskor az ország legnagyobb része Rákóczié, ellenben most a németeké volt, a nép meg a nyolcz évi nehéz tusában végkép kimerült s azt hangoztatta, hogy minden áron meg kell alkudni, mert a legrosszabb alkú is jobb a fegyveres legyőzetésnél. Ily körülmények között Károlyinak feladatát világosan megszabták a körülmények s nem volt oka visszariadni Rákóczi ama szavaitól: „A kegyelmed lelke adjon számot érette, a melyet bizonyára nem Pálffy, nem is egy császár széke elé czítálok én, az egész magyar ontott és ontandó vérrel együtt, de az eleibe, a ki előtt nincs titok”.³

Károlyi Sándor hűség esküje.
Eredetije a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában

Arról, a mit megkezdett, bátran tehetett számadást az örökkévalónak. Ha Rákóczi itthon van, bizonyára úgy cselekszik ő is. De minthogy idegenbe vitte végzete, immár Károlyi vette kezébe a kiegyezés ügyét s a mihez egyszer hozzá fogott, azt el is végezte a maga és nemzete üdvére, sőt egyenesen Rákóczi és a távollevők érdekében is, kikről sohasem feledkezett meg, kiket részesíteni kívánt mindazon kedvezményekben, melyeket az itthon levőknek és önmagának juttatott.

Haza érkezve április elején nyomban munkához látott, vagyis a saját kezébe vette a békeügyet, melyből Rákóczi önként kivonta magát. Nem cselekedhetett másképen, mert itthon a katonai helyzet végkép reménytelenné vált. Ez időben valami 3-4 vármegyén s néhány váron kívül egész Magyar- és Erdélyország a király kezén volt, kinek 52,000 embere⁴ állt készen, hogy vérbe fojtsa a mozgalmat. Ezzel szemben Károlyi, Károly és Szatmár vidékén valami 7-8000 embert talált. Szétszórva a várakban s másutt még nagyobb tömegek álltak,⁵ de teljes bomlásban, zsold nélkül, rosszul élelmezve, elcsüggedve s hön várva a békét.

Károlyi első feladatának a fegyverszünet meghosszabbítását tekinté, melynek folyamán a békeszerződést meg lehessen állapítani, mert általános, mindenkire kiterjedő s az ország alkotmányos jogait is biztosító egyezséget akart, melyet annak idején az országgyűlés beczikkelyezhessen, mint a bécsi és linzi békeokmányokkal történt. Pálffy engedett sürgetéseinek s a megegyezés alapjai azon okiratban tétettek le, melyet április 4-ikén Debreczenben állított ki s melyben mindazon erdélyieknek és magyaroknak, kik hűségeskút tesznek, teljes kegyelmet és jószágaik visszaadását biztosítja. Az öt pontból álló „finalis resolutio” első, legterjedelmesebb pontja Rákóczira vonatkozik. Kimondja, hogy összes jószágait és Bécsben levő gyermekeit visszakapja, szabadon lakhatik akár Magyar-, akár Lengyelországban, mihelyt a hűségeskút leteszi⁶ Magáról az ország szabadságairól nem tesz említést az okmány, melyet Károlyi Szatmárt közölt a bújdosó rendekkel s a főbb tisztekkel, kik főleg a vallásügyben kívántak további engedményt, melyet meg is kaptak. Az új javaslatokat a rendek elfogadták s Bulyovszky Dánielt, Csajághy Jánost és Cserey Jánost Károlyi április 6-iki leveleivel és a maguk április 7-iki útasításával beküldték Lengyelországba a fejedelemhez. Megható szavakban hívták fel, hogy egyezzen bele a kibékülésbe, „könyörüljön és essék meg szive az özvegyeken és árvákon, s más ügye-fogyott idegen országokon bújdosó szegény hazánkfiain is”. A leghatározottabban visszaútasították az eszmét, hogy kimenjenek a muszkával, svékussal, törökkel hadakozni. Itthon akartak maradni s kérték Rákóczit, ha ő mást akar, „engedjen nekünk élnünk s megmaradnunk itthon”, oldja fel őket az eskü alól, melyet neki tettek. Hasonló felhívást intéztek Bercsényihez.

Ez okirat hiven kifejezi a még fegyverben levő összes kuruczság érzelmeit. Különösen azon kívánságot, hogy külföldre vonuljanak, útasították egy értelemmel vissza. „Ők idegen országra sohasem mennek,” mondották mindenütt. „Megjegyezhető az Úristennek hozzánk való nagy kegyelme – irta e nehéz napokban a mozgalom egyik legkitartóbb hive⁷ – hogy, midőn az országnak egy szegelletében szorultunk volna és minden ember desperatióban volna, az Úristen minden emberi reménység felett disponálta a hatalmasok elméit a békességre, kiért dicsőíttessék az ő felséges neve.”

Rákóczi azonban épen ez időben volt legkevésbé hajlandó a békére, s kérte, intette, fenyegette hiveit, jöjjenek Lengyelországba s lépjenek a császár szolgálatába, mert „a békesség dolgát senki egyéb a császárnál véghez nem viheti”. „Óránkint nevednek reménységeim dolgaink jó folyamatjáról”. Még tokajit is kért hazúlról, „szerencsés negotiatioink áldomása megitaljára” s ismételve jelenté „felettébb is jól indult dolgaink folyását”.⁸ Ez időben Péter császárt csakugyan Lengyelországba várták, mert februárban a török megkezdte az ellenségeskedést s a császár immár nyomatékkal akarta a háborút folytatni. Azzal fenyegetőzött, hogy Moldván át Konstantinápolyig meg sem áll hadaival.

Tényleg azonban remegett a háborútól s egyrészt József császárral akart szövetkezni, másrészt meg a portával óhajtott kibékülni. Minthogy a szultán a karloviczi béke meghosszabbítását kérte s föltétlen semlegességet fogadott a magyar kérdésben, Bécsben az orosz ajánlatot ismét elútasították. A császár a török békeügyben Rákóczit próbálta tehát felhasználni, ki lehetségesnek tartotta, hogy a török ministerek jó pénzért békét kötnek Oroszországgal. Péternek tetszett az eszme s a fejedelem Konstantinápolyba küldte ügyes diplomatáját, Pápay Jánost orosz váltókkal bőven ellátva. De a kísérlet dugába dőlt, mert a moldvai vajda nem bocsátotta Pápayt a portára. A császár mindazáltal tovább kaczerkódott Rákóczival s egész határozottan biztatta, hogy, a mint a törököt legyőzi, hadaival Magyarország felszabadítására indul. Rákóczi, talán az egyetlen európai diplomata, a ki e hibába esett, komolyan vette a császár ígéreteit s óva intette otthoni hiveit, meg ne egyezzenek az udvarral. Törekvései támogatására Ráday Pált beküldte az országba, a szövetséges rendeket meg április 27-ikén Husztra hívta össze, hol személyesen akart megjelenni s terveit velük közölni.

E közben Bécsben olyan tragikus esemény történt, mely minden emberi számításon kívül látszott állani. József király, ki évek óta a legjobb egészségnek örvendett, április 7-ikén megbetegedett. 10-ikén kitűnt, hogy a kór amaz idők legszörnyűbb, mert gyógyíthatatlan betegsége, a himlő. A viruló férfikorában levő uralkodó tudta, hogy veszve van. Vale imperator! (Isten veled császár) kiáltá fájdalmas lemondással. Visszaadatta ama hölgyek leveleit, kikkel bizalmas viszonyban állt, bocsánatot kért nejétől s a vallás vigaszaiban keresett enyhülést. Az alig harminczhárom éves király április 17-ikén délelőtt 10 és 11 óra közt halt meg, a nélkül hogy gyermeke maradt volna.

I. József halálára vert emlékérem.

Előlapján az egyiptomi Józsefet és testvéreit ábrázoló jelenet, ILLE REGIT DICTIS ANIMOS ET PECTORA MVLGET körirattal; a szelvény alatt: GENES(is). XLV. 24. Hátlapján a földgömb szelvénye felett felhőkön lebegő József császár és király alakja; a felhőktől balra a földre szálló galamb, csőrében olajággal: a körirat. PACEM RELINQVO VOBIS; a vágás alatt: MORT(e): IOSEPHI. I. IMP. XVII. APRIL(is). MDCCXI. SECVTA PAX HVNGAR(iae). A Magyar Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárának eredeti példányáról

A ministertanács már április 11-ikén foglalkozott a császár halálának eshetőségével s kimondotta, hogy a magyar és örökös országok I. József testvéröcscsére, Károly főherczegre

és spanyol királyra szálljanak át. Mivel azonban az új uralkodó Spanyolországból csak hónapok múltán érkezhetett meg, ez időre regensséget kellett alakítani. Még élt Eleonóra császárné, Lipót király harmadik neje s József és Károly királyok édesanyja, s így nem az özvegy, hanem az anyacsászárné lépett a regenség élére. Hazai törvényeink szerint a nádor lett volna a magyar kormányzat, a regenség teje. De Esterházy Pál, a primás és a labancz urak nevében s „minthogy veszély van a késelemben, hogy az országra veszély ne származzék,” szintén az anyacsászárnénak, mint koronás királynénak ajánlotta fel a király megjötteig a regensséget. Ennek legsűrűbb feladata volt állást foglalni a magyar kérdésben, a kiegyezési tárgyalásokkal szemben. Nyomban József halála után, még április 17-ikén ministertanács tartatott, mely kimondotta, hogy a magyar fölkelőkkel való érintkezést nem szabad tovább a magyar Pálffyra bízni. Azon ürügy alatt, hogy a trónváltás miatt mint horvát bánra szükség van rá Bécsben, förendelték tehát s helyére Cusani tábornokot nevezték ki magyarországi fővezérré. Az új regens-császárné még sokkal inkább a fájdalom benyomása alatt állt, semhogy e határozat jelentőségének tudatára jutott volna s így a megfelelő rendelet elküldetett Pálffyhoz, ki azonban az akkori közlekedési viszonyok mellett csak jó későn kapta meg.

Itthon e közben semmit sem tudtak e nagyfontosságú eseményekről s Károlyi és Pálffy szakadatlanul folytatták a tárgyalásokat, melyek eredményét a szövetkezett rendek elé kellett terjeszteni. E végből Károlyi Szatmárra hívta őket össze és pedig április 27-ikére, ugyanarra a napra, melyre Rákóczi a huszti gyűlést kitzúzte. Azért választotta épen e napot, hogy ha a fejedelem bejön, a rendekkel Husztra mehessen, ha pedig künn marad, Szatmárt döntse el a kiegyezés ügyét, mert április 27-ikén a többször meghosszabbított fegyverszünet lejárt és Pálffy nem akart új halasztást adni.

Igy álltak a dolgok, midőn Pálffy megtudta, hogy József meghalt, ő maga meg Bécsbe hivatott. A király halála hírének titokban tartotta, visszahívása ellen meg erélyesen szót emelt. Kijelentette, hogy kész ugyan engedelmeskedni, de nagy politikai baklövést követnének el, ha épen ama pillanatban kényszerítenék távozni, midőn a békés megegyezés végre teljesen bizonyosnak látszik. Locherrel hasonló szellemben iratott Bécsbe. Ez figyelmeztette az udvart, minő veszélyt idézhet föl a fővezérváltás, mert Cusani iránt Károlyi és a magyarok alig táplálhatják azt a bizalmat, melyet Pálffy iránt tanúsítanak. Locher levelének vételekor Eleonora császárné már eléggé tájékozta magát a helyzetről s nemcsak meghagyta állásában, hanem a tárgyalások vezetésével egyenesen megbizta Pálffyt. Károlyi e közben a szerteszét még fegyverben álló kuruczokat értesítette az alkudozások menetéről; fordult a Moldvában és Havasalföldén levő bújdosókhoz, a különböző várak parancsnokaihoz s meghívta őket a szatmári gyűlésre. Mindenfelől örömmel fogadták a békealkú hírének s még Sennyey István is helyeselte a kibékülést, esetleg akár Rákóczi nélkül. „Ezen hadakozásunk célja nem más, – irta – hanem letapodva levén törvényeink, hogy pusztult hazánknak kívánt csendessége, nyugalma és elvont szabadsága helyre álltassék és megtartassék.” Ha ezt a király megígéri, el kell a békét fogadni, s még a külső segítségben sem kell bizakodni, mert ha békén megkapja az ország szabadságait, mire való akkor az idegen segély?

Mint Bécsben az engesztelhetetlenség, akképen Rákóczi az utolsó pillanatban még egy kísérletet tett a kiegyezés meghiusítására. A mint megtudta, hogy Károlyi Szatmárra hívta a rendeket, egyre-másra küldte be harcias leveleit, Meghagyta, hogy Károlyinak senki se engedelmeskedjék. Fordult Károlyihoz magához s kegyetlenül elítélve törekvéseit, végül valósággal megátkozta, azt mondván: a kiontandó vér szálljon reá és ivadékaira.⁹

Irt a rendeknek is (április 18-ikán), kik levelét még a szatmári gyűlés előtt megkapták. Hatalmas forradalmi szózat ez a levél, csak hogy nem keltett visszhangot mert békét óhajtott mindenki. Hasztalan mondá Rákóczi, hogy a béke „hajdani dicsőséges magyar nemzetünknek örökös rabságára és eltemetetésére” vezet. Hasztalan hirdette, hogy nem Pálffy parancsol Bécsnek, hanem Bécs Pálffynak, az udvar pedig nem tartja meg ígéretét. Hasztalan kérdezte: „Nem ad-e már szállást minden bokor? Nem remélhető-e az holnap, a mit nem adott a mai nap?” A tömegek belefáradtak a hosszú, reménytelen küzdelembe, s már csak nagyon kevesen osztoztak Rákóczi felfogásában.

Ily körülmények közt a szövetkezett rendek gyűlése gyors és zavartalan lefolyást vett. Április 27-ikén „gyűltek be a statusok, magyarországiak és erdélyi exulansok Szatmárt a templumban, a ki az előtt prófonház volt, most pedig a reformátusok járnak belé.” Károlyi Sándor nyitotta meg az ülést. Örömeinek adott kifejezést, hogy olyan sokan jöttek hívására, ellenben mélyen sajnálta, hogy sem a fejedelem, sem a senatorok közül kivüle más nincs jelen. Minthogy pedig – mondá – az ellenség ma várja a véghatározatot, nyilatkozzanak a rendek, mitévők lesznek. Erre Károlyit választották elnökükké s felkérték, hogy, mivel nemzetünk ilyen állapotba jutott, folytassa, „a mint istennek segítségéből eddig is éjjeli nappali munkáját nem szánta”. Megkezdődvén a tanácskozás, első sorban azzal foglalkoztak, meg lehet-e a gyűlést, melyet Rákóczi Husztra hívott össze, Szatmárt tartani? Kimondották, ha ő „felsége ki nem jött, Huszton is nincsen, igen is itt kell lenni,” s a békességet minden úton-módon traktálni kell.¹⁰ Erre felszólalt Ráday Pál, a fejedelem küldötte, s elmondotta, hogy Rákóczi mért nem jöhetett be. A rendek tudomásul vették nyilatkozatát s abban állapodtak meg, hogy Károlyi a fegyverszünetnek legalább is harmadnapi meghosszabbítását kérje. Általánosságban azonban elfogadták a Károlyi által előterjesztett egyesség összes pontjait, mert úgy találták, „hogy valamit ő felsége (Rákóczi) kívánt, mindezekre reá hajlott a császár ő felsége”. A részletekben azonban módosításokat tettek, a többek közt a vallásügyre vonatkozó pontot változtatták meg.¹¹ Másnap Károlyi Locherrel tárgyalt a módosítások ügyében s végleg megállapította az egyesség szövegét, mire ismét felolvasta a rendek előtt. Azután azt a kérdést intézte hozzájuk: vajjon „azon punctumok szerint kívánják és akarják-e venni a felséges császár gratiáját?” Egyenlő szabad szóval azt felelték, hogy akarják s ő felsége hűségére adják magukat, azok pedig, kik a békességet titkon, avagy nyilván háborgatni mernék, „számkivetettek legyenek”. Április 29-ikén a szatmári békeszerződés végleg elkészült és Pálffy és Locher nyomban alá is irták.

A szatmári békekötés okiratának záradéka.
Eredetije a bécsi állami levéltárban.

Clementissima(m) itaq(ue) hanc Sac(ra)tiss(im)ae Caesar(eae) Regiaeq(ue) M(ies)t(a)tis | d(omi)ni d(omi)ni nostri clementissimi medio praescriptor(um) | plenipotentiarior(um) suor(um) regno huic Hung(a)riae, parti- | bus principatuiq(ue) Tran(silva)niae ac eorundem vniver- | sis statibus, ordinibus, civibus, superioris item aeque | ac inferioris conditionis militibus, nationibus, in- | colis, imo e(t) ipsis rusticis benigne resolutam ge- | neralem amnistialem gratia(m), benignaq(ue) pacifi- | ca(ti)onis puncta nos qvoq(ue) infrascripti nomine totius | communitatis absente adhuc etiam suprafato duce | hactenus nostro e(t) principe omni cum demissione | e(t) humilitate recognoscentes eandem uti jam pri | dem magno desiderio expectata(m) amplectimur eidemq(ue) | Suae M(aies)t(a)tis Sac(ra)tiss(i)mae debitu(m) nostrum homagium | secundu(m) annexam iuramenti formulam humilime | deponimus, nihil dubitantes, qvin Sua M(aies)ttas (sic!) | Sacratissima qvoq(ue) p(rae)missas benignas resolutiones sit | rati habitura, iisdemq(ue) in omnibus clausulis e(t) ar- | ticulis Satisfactura; Károlyi | Maji A(nn)i 1711.

Formula iuramenti.

Ego N. juro per Deum vivum, omnipotentem, coeli terraeq(ue) crea- | torem. Postqvam Sacratiss(im)a Caes(a)r(ea) Regiaq(ue) Maj(e)stas ex super | abundantia clementia amnistialem vitae e(t) bonor(um) grati- | am, vi plenipotentiae il(lustrissi)mo ac excell(en)tiss(im)o d(omi)no Iohanni | Comiti Palfi ab Erdöd ejusdem generali CampiMars- | challo per regnu(m) Hung(a)riae supremo armor(um) praefecto, | Croatiae bano, cataphractor(um) tribuno concessae per jam | dudum emanatas e(t) publicatas declarationes, propter | hosce p(rae)teritos motus largita e(t) impertita sit, nec(n)o(n) regni || Hungariae ac Transylvaniae iura, leges et libertates | tam in politicis e(t) provincialibus, qvam e(t) ecclesiasti | cis receptor(um) religionu(m) negotiis, per se suosq(ue) successores | sancte conservanda promiserit, imo suam confirmationa- | lem qvoq(ue) ratificationem obtulerit, me proinde in po- | sterum e(t) semper usq(ue) ad ultimu(m) vitae spiritu(m) eidem Sacra- | tiss(im)ae Caesar(eae) Regiaq(ue) Ma(ies)t(at)i ejusdemq(ue) in regno legitimo | successori futurum fore fidum ac fidelem, nec quidqva(m) | contra debitu(m) homagialis vinculi obligamen directe vel | indirecte, alieno vel proprio motu e(t) conatu in contra- | rium com(m)issur(um), sed ea omnia rite ac probe acturum | e(t) praestitur(um) re e(t) opere, qvae homagiali devotioni obe- | dientiae e(t) servitio agenda et prae- | standa incumbunt e(t) in- | cumbent, ita juro spondeo, e(t) me sancte et inviolabili | fide obligo per sacrosancta Evangelia, uti me Deus | trinus e(t) vnus qvoq(ue) adjuvet.

Ex parte statuum r(e)gni U(n)g(ariae):

Alexander Karolyi m. p.

(P. H.)

Pereny Miklos m. p.

Ex parte Statuu(m) Tran(silvan)iae domini:

(P. H.)

Caspar(us) de Reva m. p.

(P. H.)

Bartzaj Mihai

(P. H.)

Emericus de Re(va) m. p.

(P. H.)

C(omes) Michael Teleki

(P. H.)

Emeric(us) Szent Péter(i)

(P. H.)

Abrahamus Barcsai

(P. H.)

Ladislaus Vay

(P. H.)

Stephanus Josika m. p.

(P. H.)

A szerződés, tulajdonképpen a Pálffy-féle resolutio, melyet a szövetséges rendek megbizottai és pedig külön Magyarország, Máramaros, az erdélyi és a Dunántúli vitézlő rend, és a városok képviselői május 1-én Károlyban irták alá, 10 pontból áll. A Rákóczira vonatkozó határozat nyitja meg.¹² E szerint Rákóczi megtartja összes javait s lakhatik akár Magyar-, akár Lengyelországban, mihelyt három hét alatt leteszi a hűségesküt; ha maga nem jöhet, meghatalmazott által is leteheti; sőt a 3 heti határidő is meghosszabbítható, de ezt Rákóczinak a királytól kell kérnie. Teljes kegyelmet (ebbe mindig beleértetik jószágai és czimei megtartása) kap a fejedelem minden egyházi vagy világi hive, mindenkivel még a neo-

acquistica commisióval szemben is, sőt a parasztságot sem büntethetik a mozgalomban való részvételért urai, különben jószágukat veszítik. „A fegyver letételének ígérését pedig nem kell úgy érteni, mintha nem szabad volna valakinek fegyvert viselni, hanem hogy ellenségeskedést ne kövessen.” A külföldi katonák, kik Rákóczi zászlai alatt szolgálnak, szabadon haza mehetnek, kivéve azokat, kik a császártól állottak át. Ezeknek vissza kell térniök zászlaiukhoz; de büntetésük elengedtetik. A nem-nemes katonatisztek szabadosoknak ismertetnek el. A vallásszabadságra vonatkozó régi magyar és erdélyi törvényeket a király megtartja. Az árvák és özvegyek visszakapják jószágaikat, ha még a kamara kezén vannak. A kegyelem kiterjed a külföldön élő, akár a mostani, akár az 1699 előtti mozgalmak idején kivándorlottakra, valamint a hadi foglyokra. Mihelyt a felség szentesíti az egyességet, az országszerte kihirdetetik s a király, a ki igéri, hogy „Magyar- és Erdélyország minden törvényeit és immunitásait szentül s erőszak nélkül megtartja”, nem engedi, hogy a jelen szerződés ellenére perek indíttassanak, vagy bárki a mozgalomban való részvétele miatt kárt és gyalázatot szenvedjen, mire nézve a katonai és közigazgatási hatóságok kellő utasítást fognak kapni. Végül az egyesség biztosította a rendeknek a jogot, hogy a legközelebbi országgyűlésen mindennemű sérelmeiket előterjeszthetik.

A Pálffy-féle resolutio aláírásai.

Olvasásuk: *Actum Szatmarini die 29. Apr(ilis) anni 1711. Sacratiss(im)ae caesar(eae) regiaeque maj(e)st(at)is consiliarius intimus camerarius, banus Croatiae, campi marsallus, unius legionis cataphactorum colonellus, confiniorum Kassoviensium generalis et per regnum Hungariae plenipotentarius commendans generalis (P. H.) Comes Joannes Pálffy mp. (P. H.) Carolus Locher de Lindenheim mp.* Az irat eredetije a bécsi állami levéltárban

A szerződés elfogadtatván csak a hűségeskü letétele maradt hátra. A legénységet a tiszték eskettették meg. Ellenben a főtisztek eskületételénél még látszatát is kerülni akarták annak, mintha „fegyver alatt s erőszakosan” történék. Szabad ég alatt, nyílt mezőn, a kis-majtényi síkon nagy ünnepélyesen ment végbe a nagy nemzeti színjáték e záró jelenete.

Május 1-én, szép, verőfényes napon Károlyi Sándor a főtisztekkel s az egész sereggel, valami 11–12,000 emberrel; kivonult a kis-majtényi mezőre, hol Pálffyval találkozott. Lobogó zászlókkal, talpig fegyverben helyezkedett el a kuruczászág. A mint ez megtörtént, Károlyi előlépett s üdvözlő beszédet intézett Pálffyhoz, azután maga és a tiszt kar letette a hűségesküt. Erre megszólalt a katonazene, „mindenféle muzsikák és eszközök hangozván és a zászlók sűrűen lobogván, három izben való tűzadással, vagy lövéseknek ropogásával hadi mód szerint Te Deum laudamust tartottanak”. Azután szétosztották a passualis leveleket, s „kiki a maga hazájába vette útját”.

Kardosan, fegyveresen – de zászlók nélkül, melyek nyelét a zászlótartók a földbe szúrták, mire a dragonyosok összeszedték őket – jó kedvvel, írja Pálffy¹³ – örvendve a békének oszlott szét apró csapatokban a katonaság, hogy visszatérjen ősi tűzhelyéhez. Pálffy a lovasokat és tiszteteket császári szolgálatba akarta fogadni s hogy kedvet kapjanak, két főtisztnek nemeslevelet szerzett. De a sereg ki volt merülve, beleúnt a hosszú harciba s családjához, szülőföldjére sietett vissza.

A Szamoson túl, a máramarosi széleken még valami 5000 lovas állt s Kassa, Munkács, Ungvár és Kővár várakban is volt őrség. A legtöbben örömmel fogadták a békét s tették le a hűségesküt, legelőször Kassa, noha időközben Bercsényitől „zenebonát indító levél” érkezett. Ungvár május 15-ikén, azután Huszt és Kővár csatlakozott a békéhez s csupán a bevehetetlen Munkács várfalán lengett még Rákóczi zászlója. Báró Sennyey István, a parancsnok, azt

üzente Pálffy-nak, hogy nem akarja az ellenségeskedéseket folytatni, de mivel a király meghalt, csak az új királynak fogja a várat átadni. Pálffy ezzel meg nem elégedett s ostromzár alá vette Munkácsot, mely június 23-ikán szintén abban hagyta a meddő küzdelmet.

A kuruczvilágnak vége volt.

A kismajtényi eskütétel.

Egykorú metszet után. *Ernst Lajos* gyűjteményének példányáról

A majtényi sikon meghódoló magyar rendek Csajághy Jánost, az erdélyiek Pongrácz Györgyöt küldték Bécsbe, hol köszönetet mondtak a regens-királynénak az egyességért s külön emlékiratban kérték, vegye át Magyarország ügyeinek vezetését s kormányozza a saját törvényei szerint a „magyarok tanácsával, ne pedig egyedül a magyar cancelláriával”. A regens-királyné sietett a békét megerősíteni. III. Károly, az új király, mielőtt az itthon történekről értesülhetett, már május 3-ikán meleg szeretetét fejezte ki a magyar nemzet iránt. Június 11-ikén, az egyesség hírére, köszönetet mondott Pálffy-nak s Károlyit is biztosította királyi kegyelméről. Még június 20-ikán szentesítette a szatmári egyességet, egyes pontjain azonban jóhiszeműleg némi irányi módosításokat tett. De mihelyt figyelmeztették, hogy ez félreértésekre vezethet, megerősítette az eredeti szöveget, miről augusztus 1-én Barcellonából értesítette anyját és Illésházy kancellárt.¹⁴

Ekképen az uralkodó család s a nemzet tömegei egyaránt szentesítették a békealkút s az, a ki a viszonyok változásába nyugodni nem akart, ismét hontalan bújdosó lett. Voltak ilyenek is s mig Moldvából. Havasalföldéről s a török birodalom más részeiből néhány ezren siettek vissza az újra megnyitott hazába, az itthon lévők közül némelyek bújdosásra adták magukat és sóhajtva énekelték:

Szülőföldem isten hozzád,
A hazám már Lengyelország,
A hazám már Lengyelország,
Mégis sirva gondolok rád.

Oda özönlöttek azok, kik az új viszonyokba illeszkedni nem akartak. Első sorban oda vonult a fejedelem rendes hada. Egy ezred külföldi, egy ezred rác katoná, néhány magyar ezred töredéke, Rákóczi és Bercsényi udvari és testőrcsapatáinak egy része, valami 3–4000 ember menekült Lengyelországba, leginkább a fejedelem jaroslavi urodalmába. Ott várta Rákóczi a csár segélyét. Hasztalan hívta haza Károlyi Sándor, ki Szatmárról április 28-ikán közölte vele a javára tett kikötéseket. „Kérem az élő istenre, – irta – szánjon meg mindnyájunkat s méltóztassék kijönni s ezeket confirmálni”. Olyan biztosan számított a fejedelem s kísérei hazajövetelére, hogy három hétre még Munkács és Ungvár számára is semlegességet szerzett, a mennyiben azt maga az őrség meg nem szegi.¹⁵ Még május elején is várta a fejedelmet s elégedetten irta Munkácsra, a kuruczok hatalmában levő nejének, hogy olyan békét szerzett, melylyel Rákóczi minden érdekét biztosította. Maga a békeszerződés, mely Rákóczi ügyével kezdődik, mely a hűségeskü letételét még meghatalmazottja útján is megengedi, mely tetszésére bizza, hogy ott lakják, a hol akar, minden kétséget kizárólag bizonyítja, hogy Károlynak igaza volt, midőn azt hangoztatta, hogy Rákóczi érdekeit is lelkiismeretesen megóvta a kiegyezésben.

III. Károly király.

Egykorú metszet után. Az országos képtár gyűjteményének 2602. számú példányáról

Csakhogy a fejedelem épen akkor teljesen az orosz szövetség büvkörében élt. Találkozott a czárral s tőle, valamint az orosz államférfiaktól egyre a legbiztatóbb ígéretekot vette. Nem azokra hallgatott tehát, kik haza hívták, hanem az orosz hitegetésekre. Ezek sohasem voltak őszinték, hisz az orosz szövetség 1707. év óta megvolt s a czár nemcsak egy katonával; egy fillérrel nem segítette Rákóczit, hanem ismételve felajánlotta hadait az udvarnak a magyarok ellen. A török háború győzelmes befejezése után is kétségkívül cserben hagyta volna Rákóczit. Csakhogy ebben a háborúban már 1711 júliusban teljes vereséget szenvedett; a törökök bekerítették s hadaival foglyúl ejtik, ha a nagyvezért meg nem vesztegeti. Így is csak igen súlyos feltételek mellett birt békét vásárolni. Ezzel végleg halomra dőltek Rákóczi reményei. De mégsem ez volt legkinosabb, legkegyetlenebb csalódása. A vereség után a czár nem vehette többé hasznát s oly durva barbársággal bánt vele, hogy a mélyen sértett fejedelem még 1711-ben azt írta Bercsényinek „úgy considerálván ezt a monarchát, mintha soha nem is ismertem volna”.¹⁶

E közben eltelt a visszatérésre kitűzött idő, melynek folyamán az emigránsok sokat tanakodtak rajta, idegenben maradjanak vagy haza menjenek-e? Forgách Simon a császár halála hírére egész könyvet írt, melyben sokféle okokkal bizonyította, hogy az emigratio elfogadhatja az új állapotot, sőt nincs más választása, mint hazatérni. Rákóczi nem is akadályozott senkit s legbensőbb hivei közül sokan, így Ráday, Hellenbach, Keczer, Radvánszky, Nedeczky, az erdélyiek követték Forgách tanácsát. Gróf Wilczek, a császár lengyelországi követe szintén azon buzgólkodott, hogy hazatérésre bírja a menekülteket s Pálffy a nyáron ugyane célból Lengyelországba küldte gróf Wallis tábornokot. Töméntelenen mentek haza, de több százan mégis künn maradtak. Köztük volt Forgách, ki habozó természetéhez híven addig himezett-hámozott; míg künn rekedt és Bercsényivel, Esterházy Antallal s sok más jó magyarral idegenben fejezte be életét. Maga Rákóczi sohasem gondolt a visszatérésre. Levonta magatartásának következményeit s mátyrja lett az ügynek, melyet diadalra segíteni nem birt. Itt hagyta gyermekeit, kincseit, királyi vagyonát, s örökre elzárkózott mindentől, mi reá értékes, mi szívének kedves lehetett. Haladt oda, hová végzete vitte:

A merre tenger zúg,
A merre a szél jár,
Csillag lehanyatlik,
Ott nyugszom meg én már.

Azok a rétegek, melyeket annyira szeretett, az urak és birtokos nemesek, az uralkodó osztály, csakhamar nevét is megbélyegezték. Ellenben a szegény tömegek, a jobbágyok, parasztok, egytelkesek, szóval a sociál-gazdasági szervezet mostoha gyermekei szívébe zárták emlékét s emberöltőről emberöltőre megőrizték hűséges szeretettel. Szenvedéseit és csalódását, tört reményeit és bánatát a tömeg a Rákóczi névben foglalta össze s ez a név a főurak palotáiból, a nemesek curiáiból és udvarházaiból száműzve a szegények kunyhóiban és szalmatető viskóiban templomot talált, hol másfél századon át kegyelettel áldoztak emlékének.

Magyarország a szatmári béke korában, 1711-ben.
Egykorú hivatalos adatok alapján tervezte *dr. Acsády Ignác*

*

A szatmári békeszerződés Károlyi Sándor legsajátabb műve, melynek létrehozatala nemcsak töméntelen munkájába, hanem költségébe került.¹⁷ Nem alacsony önérdék, hanem az a tudat vezette, hogy a magyarságot s annak minden fiát, Rákóczitól kezdve az utolsó jobbágyig, menti meg vele a végromlástól. Azzal a buzgalommal, melylyel az egyesség létrejötte elé toluló töméntelen akadályt elhárította, megtett mindent, hogy egyszer megkötetvén, valósággá is legyen, végre is hajtassék. Állandóan hűségese öre, gondviselője maradt a szerződésnek, melyet nem az udvar, hanem a nemzeti reactio, a fehér rémuralom nyomban ostromolni kezdett. Károlyi férfiasan szembe szállt e támadással s a vármegyéknek csakhamar alkalmuk nyílt nemcsak „az elmúlt siralmas háborúk lecsendesedésében” kifejtett buzgó tevékenységét megköszönni, hanem jogaik megoltalmazójaképen is ünnepelni. „Megvalljuk méltóságos generalis uram, – irták neki Gömör vármegye rendei,¹⁸ – kicsintől fogva nagyig kivántuk és óhajtottuk azon hazánkat szörnyűképen égető háborúnak tüzeiből való menekvésünket és a mennyivel inkább tartozunk egész kötelességünkkel minden jót kívánni s szolgálatjára magunkat ottan-ottan kötelezni.”

Az egykorúak hálával és megnyugvással üdvözölték a szatmári békét, mely azokra, kik elfogadták, csakugyan egy jobb jövő hajnalát virrasztotta, míg azok, kik nem fogadták el, mindnyájan áldozatul estek a végzetnek. De nemcsak az egykorúak magasztalták, hanem másfél század tapasztalatai igazolták s a magyar genius egyik legszerencsésebb politikai alkotásának tüntették föl Károlyi Sándor művét. Nem adott annyi jogot a nemzetnek, olyan önállóságot a magyar államnak, mint a bécsi béke. De 1606-ban Magyarországnak egy hatalmas birodalom, Törökország volt szövetségese. 1711-ben ellenben egyedül állt alig két és fél millió, végtelenül elszegényedett lakosságával, pusztá falvaival, kimerült anyagi erejével. E helyzetnek felelt meg a szatmári béke, de az a kevés is, melyet adott, a végromlástól való szerencsés menekülés volt. Hosszú időre elveszett ugyan az állami önállóság minden lényegesebb kelléke, de a szatmári egyezség alapján a magyarság békés munkával, értelmiségével és verejtékével lassankint vissza tudta hódítani hazája elidegenedett részeit, virágzó polgárosodás színhelyévé birt varázsolni sok száz mértföldnyi pusztá területeket s megvalósította a kuruczok programjának azt a leglényegesebb kívánságát, hogy Magyarország magyar maradjon.

A **szatmári béke** a [Rákóczi-szabadságharcot](#) lezáró békeszerződés, amelyet [1711. április 30-án](#) kötött meg [Károlyi Sándor](#) a szövetkezett rendek képviselőjében, [III. Károly király](#) megbízottjával, [Pálffy János](#) császári főparancsnokkal, [II. Rákóczi Ferenc](#) vezérlő fejedelem távollétében (ekkor az orosz I. Péter cárral tárgyalt). A békeszerződést [Szatmárnémetiben](#) a Vécsey palotában írták alá a nemesség képviselői. Az aláírás támaszául szolgált [Szatmári-asztal](#)-t, amelyre a [sátoraljaújhelyi](#) kórház pincéjében találtak rá, ma a [füzerradványi Károlyi-kastélyban](#) őrzik.

A szerződés legfontosabb intézkedései:

- megkegyelmeznek a szabadságharc résztvevőinek és vezetőinek
- nemesség megtarthatja kiváltságait, ha hűséget esküszik a Habsburgoknak
- jobbágyok megtarthatják a kiváltságaikat
- vallásszabadságot ígérnek
- Magyarország és Erdély alkotmányának tiszteletben tartását

Rákóczi nem hajlandó erre, ezért Lengyelországba, majd Franciaországba, végül Törökországba ment száműzetésbe. Itt politikai okok miatt Rodostóba (ma Tekirdag) száműzik.

Ez a béke egy kompromisszum, ahol a magyarok elfogadják a Habsburgok érvényesülését, mely előnyösebb volt a nemzeti önállóság fejlődése érdekében, mint a török hódoltság.

A Habsburgok ennek érdekében lemondanak az abszolutizmusról.

1764. január. 7. - Madéfalvi veszedelem;

A Buccow helyébe lépő [báró Siskovics József](#) altábornagy parancsot adott katonáinak [Madéfalva](#) megtámadására, ahol a székelyek vezetői találkoztak. Egy havas téli éjszakán (1764. január 7-én, az ortodox karácsony másnapján, akárcsak később [Nagyenyeden](#)), vad ágyútűzzel indított támadásban mintegy 400 embert (köztük ártatlan gyermekeket és asszonyokat) mészároltak le.

A **madéfalvi vérengzés** vagy **madéfalvi veszedelem** (régbben „mádéfalvi” formában is, [latinul](#) a *Siculicidium*, azaz székelygyilkosság kifejezést is használják rá) a [székelyek](#) egy csoportja ellen elkövetett tömeggyilkosság volt [1764](#)-ben, [Mária Terézia](#) uralkodása alatt.

1849. augusztus. 1. - Nyerges-tetői csata.

1849-ki aug. 1-jén Tuzson János honvédezedes, ki Bem által Moldovában feledtetvén, esetlegesen éppen a sz.-györgyi csatavesztés után érkezett vissza Háromszékre, hol minden veszve levén, kis csapatjával s néhány ágyuval Csík felé vette útját. Miután Kászon-Ujfaluból a felnyomuló oroszok és az azok után jövő Clam-Gallas elől egy heves csata után visszavonulni volt kénytelen; (júl. 31-én) a Nyergestetőn állítá fel fedett helyzetben ágyuit s elszánt honvédeit. A mitsem sejtő oroszok minden elővigyázat nélkül tömegesen nyomultak fel a meredeken emelkedő országoton, Tuzson bevárta lőtávolságra, s akkor kartács-tűzzel

seprete őket le. Sokszor kísértének az oroszok elszánt, kétségbeesett rohamot, de az oroszlátként harczoló honvédek és a halált osztó ágyuk mindig visszaterelték. Végre találkozott egy kászoni oláh, ki a kozákokat mellékösvényeken bevezeté Sz.-Márton felé Csíkba, s így a nyergesi hadállás megkerülve, hátulról levén fenyegetve, Tuzson kénytelen volt az eltiprott szabadság ezen utolsó győzelme után feladni hadállását, s a tusnádi szorosból elvonuló Gál Sándorral csatlakozva, a Mitácson átsapni. Az uttól jobbra eső magaslaton az ágyuk mellvédei most is látszanak. Ezek egyedüli emlék-hantjai a Székelyföld kétségbeesett végküzdelseinek; és midőn a hazafi a dicső napok emlékei által szentesített hantokat tapodja, midőn e hősi harcok emlékeivel találkozik, ne szomorodjék el? Ne, mert e harcok nincsenek eredmény nélkül: azok erkölcsi nagyságuk egész fényében állnak a világ előtt, és a szent szabadság érdekében kiontott vér bizonynyal gyümölcsözni fog, s eredményes lesz, ha nem is a küzdőkre, de bizonynyal azok utódaira nézve.

És a 20. század megpecsételő napjai: 1916. augusztus. 27. - Betörés Erdélybe;

1916 augusztusi első román betörés

Református Egyházi Jegyzőkönyv

Felzaklatott lelkünk tele van most is a menekülés borzalmas napjainak fojtó impressziójával és a bizonytalanság nyomasztó érzésével. A mi vándorlásunk megpróbáltatásos otthontalanságunk históriája nem zárult le. A háború által okozott károk helyrehozatala, még a romok eltakarítása is csupán jó szándék és égő vágyakozás, a veszedelmes frontközelség, a minden ingó, vagy ingatlanunkból kifosztottság szomorú valósága, a lakóhelyünknek minden más helynél nehezebb megélhetési viszonyai s híveink számottevő részének még mindig idegenben való szétszórtsága. Kihűlt hírhelyünkhöz, feldúlt megrabolt hajlékunkhoz nem engedett vissza, csak közelebb hozott. A történet megírása ezért nehéz! Eljön-e valaha az a minden fájó emléket elfedező nyugodtság az életünkben, amikor a historikus objektív nézőpontjából emlékezhetünk, s beszélhetünk egész életünk e legviharosabb eseményeiről! Eljön-e? Ha igen mikor?

Az erdélyi lakosságot ért, soha nem pótolható veszteségekért - köztudott ez - a néhány, felületesen, sőt bűnösen könnyelmű hatósági biztatások és ijesztgetések viselik jó nagymértékben a felelősséget. Aug. 28-án, tehát az oláh betörés első napján volt kiszállandó Maroshévízre az a megfenyítő bizottság, amely a holmijait postán vagy vasúton elküldözgető, vészhiert terjesztő hazaárulókat példásan megbünteti. A helybeli szölgabírói kirendeltségtől aug. 23-án érkezett hozzám egy olyan tartalmu megkérés, hogy Romániával nincs semmi baj, és híveimet igyekezzem minden módon megnyugtatni, nehogy marháikat potom áron, lelkiismeretlen kufároknak elpredálja.

Mint a mohamedánoknak a "hodzsa" nekünk is állandó dátum marad életünkben a menekülés napja. Augusztus 29-én reggel, amely egy szörnyű izgalmak között átvirrasztott éjszaka után, a mi életsorsunktól úgy elűtő fényességgel, derûsen virradt fel ránk, a piacon tolongó lakosságot dobszó hívta fel, hogy meneküljön mindenki ahová tud. Úgy terveztem, makacs rászántsággal, azt akartam, hogy lakóhelyemet, azt a havasi kis templomot, amelynek a képe minden utazásomban, mindendová elkísér, a paróchiámat, amelyet tíz küzdelmes esztendő alatt annyi gonddal, verejtékkel olyan szépen rendbe hoztam, a kertet melynek minden polczát fáját magam ültettem s ápoltam, el nem hagyom. A kis famíliámat: feleségemet s kis fiamat elküldöm jó nagy távolság biztos védelmébe, magam, pedig végig a helyemen maradok.

Szász Domokosné ő méltósága beszélt le elhatározásomról s bizonygatta a szándékom életveszedelmes komolyságát. Kora hajnalban, gyalog érkezett meg hozzám Borszékéről, egész éjszaka úton volt, hogy a vasúti állomást elérje. Eső verte, bokor megtépte, cipői szétmentek, 26 kilométert gyalogolt ez a törékeny, asztmás, gyöngye szervezetű, magas életkorú, de bátor lelkű úriasszony.

A kép mely kétségbeejtő erejével elénk tárult, izgalmas hatásával lever - a sokszor leírt, sokszor elmondott, borzalmas népvándorlás. Lovas és ökrös szekerek végelethetetlen hosszú sora haotikus összevisszaságban megrakva mindennel, mit ijedt kapkodás komikusan összeválogatott, a legértékesebbnek, a legszükségesebbnek ítélte. Csoda-e, hogy fali órát, tükröt, képet, czimbalmot sokat láttunk, de otthon maradt a disznó, szabadjára engedték a tehenet, kamrában hagyták a zsák lisztet. Aki csak gyalogszerrel futhatott, a malacját hajtja, húzza hosszú kötélén. S sok, nagyon sok a mezítlábas gyerek. Már nem is sírnak, a kétségbeesés forró izgalmaiban már a könnyek forrása is kiapadt. Nekünk is mennünk kellett. Látjuk, hogy nem vaklárma már, nem ijedős pánik, ez a rémítő futás, a maradás erős eltökéltetését, a "nekem már minden mindegy" letargiáját az életmentés minden diadalmaskodó ereje váltja fel. Nem gyáva ijedelem, de megdöbbentő valóság hát, hogy Oláhország prédára leső vadállatként, éjszaka reánk csapott. Mit tehet itt egy magyar kálvinista pap. De várok még, hátha megjön nemsokára a mi védelmező hadseregünk, hogy visszaűzze a hír szerint már "Szék pataknál" előretörő ellenséges csordát. A feleségemet s kisfiamat szorongó érzések között kikísértem a vasúti állomásra. Én majd később 2-3 nap múlva megyek, ha elfordíthatatlan lenne rólunk a végzet, addig még megmentek, amit lehet, biztos helyre helyezem, a keserves lemondások árán, szűkössé jövedelmemből szerzett értékeinkből.

A hat disznómat, amelynek meghízulására szükséges tengeri-készlet is már ládában állt elrakva - belefektettem egy félévi burgonyámat - akartam legalább a katonaság gazdatiszti tisztjénél értékesíteni. Nagy vásártartás volt a piacon az állomás mellett, óriási mennyiségű kínálattal, mindenki szabadulni akart most az állataitól. Öt forint egy ökör, 3 forint egy disznó - ennyit adott a cseh élelmezési főhadnagy. Otthagytam szabadjukra az udvaron a 6 disznómat... később mennyit ácsorogtunk 0,25 kg. zsiradékért.

A feleségem és kisfiam csukott deszkaszállító vagonba szálltak, megszámlálva 79-en voltak rajta. Elférnek valahogyan, csak két kis hátitáska minden poggyászuk. Én az állomásfőnökhöz folyamodom, hogy három becsomagolt ládát: egyik az egyház ládája, benne anyakönyvek, klenódiumok, másik kettőben fehérneműnk és sok, nagyon sok élelmiszer (nagy bádóg zsír, liszt, szalonna, cukor, 12 kg. kávé, stb.) elküldhessek. Nem jellemzem itt a főnök hazafiatlan s lélek nélküli eljárását, érdeme szerint való... csak idézem a kérésemre sok tanú előtt adott, hangos válaszát: "egy lelkiatya tudhatná, hogy ilyenkor nem ládáknak, hanem asszonyoknak s gyermekeknek kell a hely". Pedig mennyi volt az üres hely! Egész külön kocsi jutott azoknak, akiket a főnök szívessége önzetlenül kiválogatott.

Déli 12 órakor megy az utolsó menekülő vonat, jár szájról szájra a hír, aki azzal nem utazik, itt marad, délután már az állomás épületét is a levegőbe fogják röpteni. A vonatba fel nem adott három értékes ládát két katonával a pinczébe levitettem s egy nehéz, nagy láda alá ástott gödörbe, helyeztük el az ekklezia ládáját. Jó helyen lesz az itt vélem némi megnyugvással, ki keresne pinczében ilyen nagy értéket? A pinczét fosztották ki legelőbb, hallottuk később, mikor november végén otthon jártunk. A mi elrejtett három ládánk tartalmából sem maradt semmi, csak egy Úrasztali terítő eltépett, rothadó káposzta s krumpli közt szétmálott csipkeszéle.

A feleségemtől a kisfiamtól délelőtt 10 órakor úgy búcsúztam el, hogy majd Nagykörösön találkozunk, ha nekem is utánuk kellene mennem. Délután egy órakor indult el a magunk utolsó jelzett vonata (még szept. 2-án járt vonat, az oláh katonaság csak szept. 7-én vonult be Maroshévízre), nyitott deszkaszállító kocsik. Útitársaim voltak a római katolikus plébános,

az általános iskola igazgatója és egy vándorszínész csapat.....

.....
A Maroshévízen tapasztalt pusztulás nagyobb volt képzeletünkénél, nem hittük, hogy alig hét hétnyi (ennyi ideig volt oláh katonaság) idő leforgása alatt úgy tönkretessen mindent a háborús, hogy a még megmenthetőnek gondolt vagyonunkból, mit szűkös jövedelmünkől szorgalommal, magunknak gyűjtögettünk, legszívárbab értelmében a szónak semmit meg ne találjunk többé! Ahogy szorongó kíváncsisággal a vasúti állomásról, le-s felvonuló trénszekérsor közt, a falu felé megindultunk, minden lépésre újabb s elszomorítóbb meglepetés fogadott. A hidak mindenütt felrobbantva, útszéli sánczok üvegekkel, tört edényekkel, bútordarabokkal, kifúrt pénzes szekrényekkel, mindenféle háztartási tárgyak roncsaival eldugva, hogy emiatt czipőinken felül erő a sár. A falu nevezetességét képező nagy fűrészgárnak csak helye maradt, a piacztér emeletes házai helyén kormos romok merednek, az egyszerűbb földszintes házak ablakain lófejek nyúlnak ki a folyékony hígult utczára. E megdöbentő látványok után már semmi jót nem remélő érdeklődéssel fordulunk templomunkhoz. Ajtója kiszakítva, kerítése lerontva, minden ablaka kitörve, a torony zsalui leszakadóban nyikorognak a téli szélben, tornya üres. Kívülről ilyen siralmasan néz ki Szent Sionunk, a belső képe még szomorúbb. A díszes plüsstakarókat letépték, elhordták, az Úrasztala hiányzik, a szószék karfája erős ütéstől kitörve, a szép, új harmónium (a borszéki szórvány harmóniumával együtt) eltűnt, a padlón szétszórva a biblia néhány bemocskolt lapja a bokáig erő szalma és szemétrakásban egy néhány széttépett énekeskönyv.

Hodaine" ez az szó magyarul "puszta hely"-et jelent. Olyan rideg, kiátkozott termékletlen, hasznot nem hozó legelőt, amely felé nem vonzódik étvágyas ingerrel az állat, de hűtlenségét az emberi hajlandóság is kerüli. Írva található, pedig az oláh szó a maroshévízi kirabolt, díszetől megfosztott beszennyezett kis templom prédikáló széke fölött, a sokat olvasott, hívacodó "România Mare" felírás mellett "Hodaine" lett abból valóban. Nemcsak a misztikus, babonás, korlátolt oláh képzelet előtt, hanem a magunk nemes, egyszerűségét, tisztességet szerető, lélekzavaró ceremóniákat kerülő, puritán ízlése szerint is. Milyen drága volt nekünk az a havasi, kis magyar templom, a szeretettel rápazarolt munkánk, s a benne töltött boldog órák kedves emléke milyen felbecsülhetetlen értéket kölcsönöz annak! A BBánffy Dezső hitbuzgósága s erős nemzeti politikája adott a mi Sionunknak életet, s a forгатagos háború hogy elsöpörte innen a családiásan összeszokott hívek zsoltáros énekének hangját! Minden tönkrement, elveszett, ami nekünk drága, s minden meggyaláztatott, ami szent.

Jövőre is megfejthetetlen problémánk marad, hogy közösségünk kirablásában a betöréskor visszavonuló cseh katonaság vagy az otthonmaradt lakosság (a magyarok néhány ember kivételével mind elmenekültek, de az oláhok közül nagyon sokan otthon maradtak, közülük hatvan család, jól megrakodva, ki is szökött a kiver oláh katonasággal) közül melyik vette ki jobban a részét. Talán - s a sok ellentmondó találgatásból ez a valószínűség vonható le - a cseh katonák okozták a legtöbb kárt, s olyan falánk mohósággal raboltak, mintha ellenséges területen lettek volna. Az oláh katonaság - ez a közvélemény vidékünkön - főlsszabadítani, magának megtartani jött Erdélyt, tehát nem rabolt. De akármelyik rablót érje is az embertelen elsőség átka - szomorú valóság, hogy galádul alapos munkát végeztek. A papi lakást teljesen kifosztották. A még megtalált 2-3 bútordarabot is kijavíthatatlanul megrongálták, tükröket, ablakokat betörték, a divánokat felhasítva a lakásból kihordták, a kerítéseket ledöntötték, a parkírozott udvar díszbokrait összetiporták, a kályhákat is összetörték. A papi hivatal egész levél - és okmánytárát, minden könyvet, képet a szemétdombra kiszórtak, a pincében elrejtett egyházládát, az anyakönyveket, klenódiumokat, a mi becsomagolt értékeinket, sok élelmiszereinket, ruháinkat, ágy - és fehérneműinket mind-mind elrabolták. Az oláh háború által az egyházat sújtott kár összege - hivatalos kimutatásba foglalva 14440 korona, a magam minden kártérítés mellett is helyrehozhatatlan vesztesége 35383 korona. A gödemesterházi és palotailvai filiák harangjait - a hatósági értesítés szerint - a mi katonaságunk szedte le. A

filiákban kevés kár, de a borszéki szórványt - anyakönyve és harmóniuma veszett el - elég tekintélyes kár sújtotta...

1920. június 4. - Trianoni békediktátum;

1944. augusztus 26. - Úz-völgyi csata;

1944 augusztusa végén számos honvéd esett el a Keleti Kárpátokban kialakult egyik arcvonalnál: a székelyföldi Csíkszentmárton határában, az Úz-völgyi csatában. Az orosz túlerővel harcoló honvédek tiszteletére állított emlékműnél, augusztus utolsó vasárnapján székelyföldiek és magyarországiak népes csoportja gyűlt össze a hősök előtti főhajtásra. Az ideai emlékezésen az egykori csata túlélői közül négyen vettek részt.

Az Úz-völgyében, Székelyföld e keleti szélének csodálatos táján, az egykori magyar honvédek leszármazottjai, rokonai, családjai, a még élő bajtársak és a világégések itt zajló eseményei iránt érdeklődők minden évben augusztus 26-án gyűlnek össze a hősök előtti közös főhajtásra. Az Úz-völgyi csata 63. évfordulóján a tisztelegés újabb tanúja ez a kopjafa is, amit a völgy kis temetőjében ezúttal a háromszéki Kisborosnyói Lokálpatrióta Kör tagjai helyeztek el. Az ideai rendezvény kezdetét dr. Szócs Dániel veterán székely határőr-tizedes intésére, kürtszó és háromszoros díszlövés is jelezte. Az emlékezésre összegyűlt csíkiakat és háromszékieket ezt követően Gergely András, Csíkszentmárton polgármestere köszöntötte. Borboly Csaba Hargita megye Tanácsának alelnöke arra hívta fel a jelenlévők figyelmét, hogy óvják azt a helyet, ahol annak idején sokan áldozták életüket a haza védelmében. Az emlékezésen szavak hangzottak el és a Székely István szentivánlaborfalvi dalkör katonadalokat énekelt. A tábori misét és istentiszteletet is magába foglaló többórás rendezvényen az egyre fogyatkozó világháborús székely határőrök közül most négyen jöttek el emlékezni hősi halált halt bajtársaikra és az itt történt eseményekre. Dr. Szócs Dániel orvos, aki 1944-ben székely határőr-tizedesként szolgált a magyar seregben, amikor teheti, visszatér a völgybe. A tájban gyönyörködve is eszébe jutnak az egymás után robbanó bombák, a golyószórók ropogása, a kíméletlenül tipró tankok látványa.

„Augusztus 26-án délelőtt 9 óra felé megjelentek az első orosz tankok, s attól a perctől kezdtünk harcolni. Nem voltunk nagyon sokan, de azért mégiscsak 400 ember volt itt alól a völgyben és 300 fent a Magyarós tetőn. Csak a baj az volt, hogy a felszerelésünk nem volt valami jó. Ilyen első világháborús mauser - puskák voltak és tisztjeink tartalékos tiszték voltak. Azok, akik az első világháborúban is harcoltak. Nem voltunk felszerelve megfelelőképpen, plusz rohamosan, váratlanul törtek ránk. Az első nap nagyon megszenvedtünk, nagyon sok halott volt, de utána visszavonulva Aklos és Pottyond irányába felvettük a védőállást és szeptember 11-ig, szinte két hétig tartottuk a frontot az orosz túlerővel. Volt nekünk két kicsi, úgy is csúfoltuk, hogy „diótörő” - páncéltörő ágyunk, az oroszok jöttek 20 tankkal és persze nagyobb lőfegyverekkel, 120-as aknavetőkkel.” - emlékezett vissza kérdéseinkre válaszolva az egykori csatában résztvevő székely határőr-tizedes.

A világháborúk idejéből a székely határőrség történetét is kutató budapesti dr. Szabó József János hadtörténész immár öt éve szervez az Úz-völgyében honismereti tábort a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem legjobb tanulóinak. Úgy véli az Árpád-vonal részeként itt kialakított és az erődítés-történetben egyedülálló módszer, a folyamatos ellentámadáson alapuló erődrendszer megismerést érdemlő kuriózum a katonák számára napjainkban is. Az Úz-

völgyében 1944 augusztusában zajló eseményekről dr. Szabó József budapesti hadtörténészt kérdeztük.

„1944 júliusa óta a Kárpátok előterében a Magyar Királyi Honvédség első hadserege már vívja a harcát, a Székelyföldet még nem készítették fel a háborúra, hiszen úgy gondolták, hogy Iasi-Chisinov térségéből körülbelül három-négy hónap múlva ér ide az arcvonal. Itt a béke szigete volt az Úz-völgye még 1944. augusztus 23-án, amikor bekövetkezett a román átállás. Ezután három nap múlva jelennek meg az Úz-völgye bejáratánál, az akkori határon a vörös hadsereg 40.-dik hadseregének a páncélos felderítő csoportja. A hadvezetés azonnal hátraviszi az arcvonalat innen az Úz- völgyéből Aklos- csárdáig, a székely határőr zászlóalj, a sepsiszentgyörgyi 11. székely határőr zászlóalj, amelyik kiképzésen tartózkodik itt a völgyben. A zömét hátra tudják még vinni, de fõn marad a 2. század a Magyaros tetõn, amely az ottani négy darab hegyi ágyút volt hivatott biztosítani. Ők a Csobányos völgy felé, egy tőlünk északabbra levő völgyön próbálnak meg visszajutni az arcvonal mögé, de ők belefutnak egy szovjet csoportba, és komoly tûzharcba nagyon nagy veszteséget szenvednek. A 26. Nagybereznai, Kárpátaljáról származó határvadász zászlóalj Aklos csárdánál kitûnően tartja az arcvonalat. Nagy veszteségeket szenvednek, de három hétig tartják itt az arcvonalat. A völgyet csak akkor adják fel amikor erre parancsot kapnak, hiszen a Vörös hadsereg immáron majdnem Debrecen környékén van.”

Az 1944-ben itt zajló harc sok áldozatot követelt a székely határõrség soraiból. Akik az Úz-völgyében estek el, itt vannak eltemetve. De a csíkszentmártoniak késõbb heteken keresztül keresték legelõiken, szántókon és erdõkben a harcokban elesetteket. Voltak hõsök, akiket megtalálásuk helyén temettek el. Voltak akiket sikerült azonosítani és szülõfalujukba szállították. 36 magyar és 37 német katona a Csíkszentmárton központjában kialakított hõsök temetõjében talált végsõ nyugalomra.

1947. február 10. - Párizsi békeszerzõdés;

1956. november 4.

Valamint:

2004. december 5.

Ha a Szejke-fürdő felől közeledünk a városhoz, egy szerény tábla jelzi az út jobb oldalán, hogy a keskeny, kavicsos-földes letérőnél megtaláljuk a Kálváriát, a Székely Kálváriát. Nagy élmény volt számomra végig járni a fák alatti homályban, a Mál-oldalán fel az Ugron-kápolnáig. Az erdő komorsága méltó háttérrel adott a szikla oszlopokba vésett golgotai jeleneteknek és népünk sorsdöntő évszámainak, szenvedéstörténetének a tatárdúlástól 2004-ig. A domborműveken minden stációt egy szó jellemez, rovásírással is felvésve.

Az alapkö letétele 2009-ben történt, szeptember 8-án, Kisboldogasszony napján, azaz Szűz Mária születésének emléknapján. A felszentelésről így számol be a helyi sajtó:

"Nagypénteken 15 órakor Tamás József püspök megáldotta, majd – Székelyudvarhely római katolikus papjai közreműködésével – vezette az első keresztútjárást a Szejke-fürdő melletti Ugron-kápolna felé vezető régi szekérút mellett frissen felállított Székely Kálvárián."

Továbbá ezt írja: *„A hagyományos 14 stációt a domborművek alatt római számok, és egy-egy szó jelzi, amit rovásbetűkkel is felvéselt az alkotó: Ítélet, Megterhelve, Megbotlás, Találkozás, Segítség, Együttérés, Felbukva, Vigasztalás, Összeomlás, Megfosztás, Megfeszítés, Elhagyatva, Gyászbán... Ugyanakkor egy-egy évszám is rákerült a sziklakövekre, amely a székely nép sorsdöntő eseményeire utal."*

Elgondolkotató és megrendítő végiglátogatni a keresztút kétméteres faragott sziklaoszlopait, - melyeket **Zavacski Walter** képzőművész készített – és megállni előttük.

- 1241 – Tatárjárás
- 1526 – Mohács
- 1562 – a székely felkelés leverése János Zsigmond seregei által
- 1596 – Bocskai István leverte a be nem váltott ígéretek miatt felkelt székelyek seregét
- 1690 - Thököly Imrét, választott fejedelmet kiverik Erdélyből, és elvesz Nándorfehérvár
- 1711 - A székely hadrendszer megszüntetése a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc leverése után
- 1764 – Madéfalvi veszedelem
- 1849 – Nyerges-tetői csata augusztus 1-én
- 1916 – augusztus 27-én a román csapatok átlépik a Kárpátok hágóit
- 1920 – Trianon
- 1944 – Úz-völgyi csata
- 1947 – Párizsi béke-szerződés
- 1956 – november 4.
- 2004 – december 5.

Mennyi szenvedés, gyász van ezekben az évszámokban!

A fák komor árnyékából kilépve azonban a kápolna előtti tisztáson diadalmasan ott áll a fényben a Golgota hármaskeresztje hirdelve a megváltást!

http://pluszportal.ro/web/index.php?option=com_content&task=view&id=19440&Itemid=109&limit=1&limitstart=0